

บทที่ ๓

ปัญหาและอุปสรรคการบริหารกิจการของคณะสงฆ์อัครนิกายในประเทศไทย

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพของคณะสงฆ์อัครนิกายในประเทศไทย” ในบทนี้ จะได้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ในภาพรวม และการบริหารงานของคณะสงฆ์อัครนิกายแห่งประเทศไทย โดยมีประเด็นหลักในการศึกษา ดังนี้

- ๓.๑ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารงานด้านการปกครอง
- ๓.๒ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารงานด้านการศึกษา
- ๓.๓ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารงานด้านการศึกษาสงเคราะห์
- ๓.๔ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารงานด้านการเผยแผ่
- ๓.๕ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารงานด้านการศึกษาการอุปการ
- ๓.๖ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารงานด้านการศึกษาสงเคราะห์
- ๓.๗ การวิเคราะห์ SWOT ภาพรวมสภาพปัจจุบันและปัญหาของคณะสงฆ์อัครนิกาย

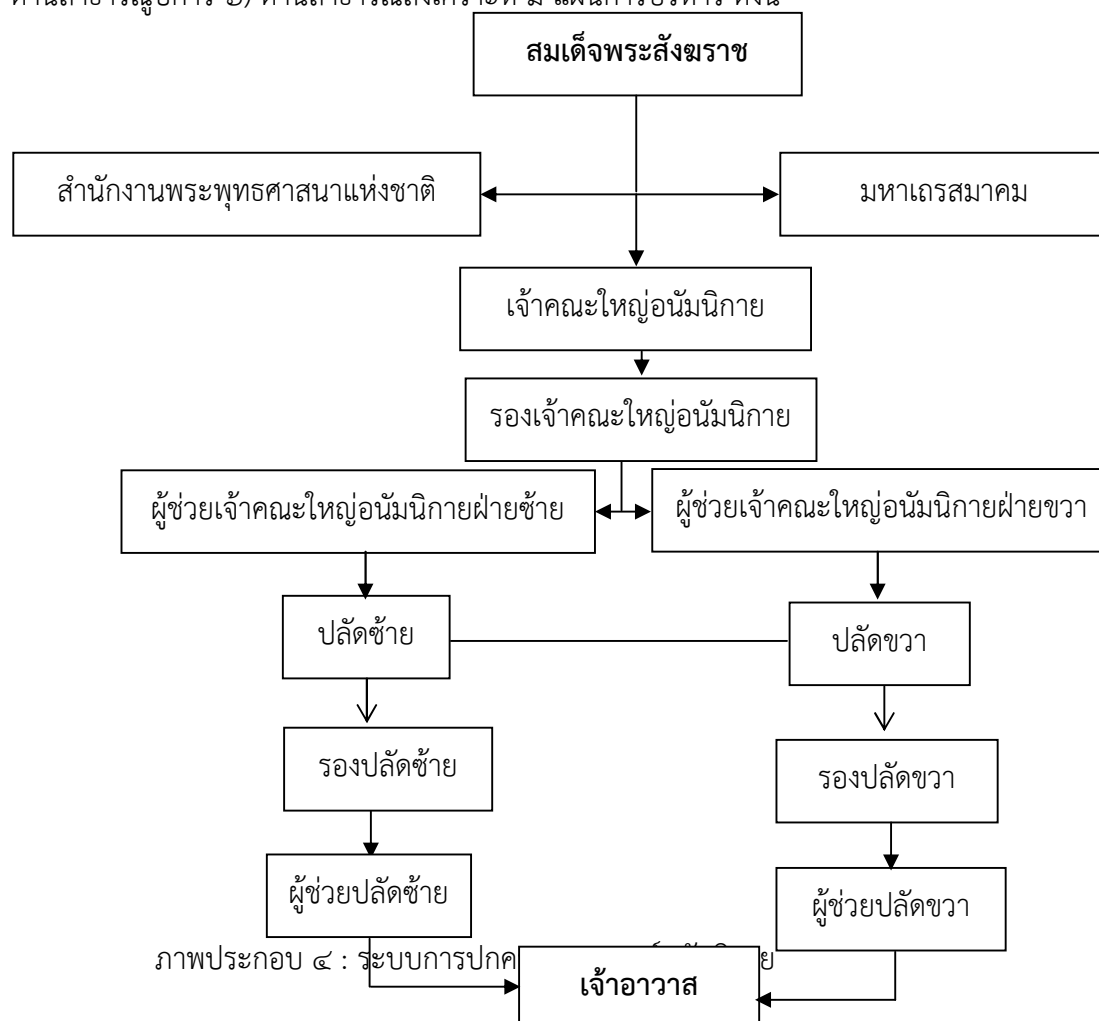
ข้อมูลทั้งหมดที่นำมาเรียบเรียง วิเคราะห์ สังเคราะห์ เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนหนึ่ง และข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการลงภาคสนาม ด้วยวิธีการ สัมภาษณ์ สังเกต สัมภาษณ์ สันทนาการ กับ ผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้องและผู้บริหารงานคณะสงฆ์ทั้งคณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทและคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย และได้ผลการวิเคราะห์ ดังนี้

๓.๑ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารงานด้านการปกครอง

การปกครองของคณะสงฆ์อัครนิกายในปัจจุบัน ยังเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ และมีกฎกระทรวงออกตามความในพระราชบัญญัติ คือ กฎกระทรวงฉบับที่ ๓ พุทธศักราช ๒๕๒๐ ว่า ด้วยการปกครองคณะสงฆ์อื่น ดำเนินการปกครองให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย ลัทธิวินัย กฎหมาย และพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช จากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมในราชสำนักของพระสงฆ์อัครนิกาย และต่อมา ได้รวมเอาพระสงฆ์จีนนิกายเข้าไปด้วย แสดงถึงความจงรักภักดีของคณะสงฆ์ทั้ง ๒ นิกาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้คณะสงฆ์เหล่านี้ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ในทำนองเดียวกันกับพระสงฆ์มอญ ที่ได้รับมาแล้วในรัชกาลที่ ๔ พระสงฆ์อัครนิกายถือว่าเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาฝ่ายนิคายมหานิกาย และประกอบพิธีกรรมที่ต่างไปจากพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาท คือ พระไทย และพระสงฆ์มอญ จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีทำเนียบสมณศักดิ์สำหรับพระสงฆ์ญวนขึ้นต่างหาก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้มีสมณศักดิ์สำหรับพระสงฆ์จีนด้วยในคราวเดียวกัน อีกทั้งให้เลือกพระสงฆ์ ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ขึ้นเป็นพระครู พระปลัด รองปลัด (เทียบด้วยสมุห์) ผู้ช่วยปลัด (เทียบด้วยใบฎีกา) และได้พระราชทานสัญญาบัตร มีราชทินนามและพัดยศ ซึ่งจำลองแบบมาจากพัดยศของพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาท แต่มีขนาดเล็กกว่าคณะสงฆ์อัครนิกายเดิม ให้สังกัดกรมท่าซ้าย ในความดูแลของพระยาโชฎีกกราชเศรษฐี (ปั่น) และมีขุนอนันตสังฆการ เป็นผู้ดูแล

พระสงฆ์ฝ่ายอนัมนิกายควบคู่กันไป โดยให้เป็นผู้แทนติดต่อกับสำนักพระราชวัง กรมธรรมการ และ กรมทำซ้าย ต่อมาจึงได้โปรดเกล้าฯ ให้โอนพระสงฆ์ทั้งฝ่ายอนัมนิกาย และจีนิกาย มาขึ้นกับกระทรวง ธรรมการ เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๔๑ ปัจจุบัน พระสงฆ์อนัมนิกาย มีรูปแบบการปกครอง ตามลำดับ ขั้นตอน การปกครองคณะสงฆ์อนัมนิกายหรือพระภูวนมีสถานะเป็นองค์กรทางศาสนาเทียบเท่ากับมหา เณรสมาคม ภายใต้การบังคับบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช โดยแบ่งกรอบการบริหารจัดการเป็น ๖ ประกอบด้วย ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านศาสนศึกษา ๓) ด้านศึกษาสงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่ ๕) ด้านสาธารณูปการ ๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ มี แผนการบริหาร ดังนี้

ภาพประกอบ ๔ : ระบบการปกครอง

สรุปว่า ปัญหาและอุปสรรคของคณะสงฆ์อนัมนิกาย ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร และศาสนทายาทในการเผยแผ่ เป็นอุปสรรคในการสร้างและพัฒนาทรัพยากรบุคคล เพื่อการอนุรักษ์ ประเพณีวัฒนธรรม การบริหารกิจการด้านการปกครอง และงานด้านอื่นๆ ของคณะสงฆ์อนัมนิกาย แต่ ละประเด็นมีรายละเอียด ดังนี้

สภาพปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารงานด้านการปกครอง ที่มีต่อสังคมสงฆ์ ที่มีจุดเริ่มต้นที่มีแนวความคิดที่จะปฏิรูปสังคมอินเดียสมัยพุทธกาล ที่ผูกโยงชนชั้นทางสังคมเอาไว้กับ ระบบวรรณะที่ไม่มีความเป็นธรรม จนคนวรรณะต่ำอย่างวรรณะศูทร ไม่สามารถที่จะพัฒนาตัวเองได้ ทางด้านเนื้อหาพระพุทธเจ้าทรงจำลองรูปแบบการปกครองเพื่อให้สังคมได้อยู่ด้วยกันอย่างผาสุก โดยมี รูปแบบของการปกครองสงฆ์ เป็นเหมือนเมืองจำลองให้กับสังคมอื่นๆ นำไปประยุกต์ใช้ ระยะเวลาที่ สถาบันสงฆ์ดำรงตั้งมั่นมาอย่างยาวนาน โดยมีผลกระทบ การปรับรูปแบบเพียงเล็กน้อย ตลอดไปถึง

วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของวงการสงฆ์ อย่างน่าสนใจ และสังคมสงฆ์นี้เอง เป็นรูปแบบทางการปกครองอีกแนวทางหนึ่งที่จะเป็นทางเลือกให้กับชุมชน สังคม สถาบันทางการศึกษาต่างๆ ที่กำลังสับสนในโลกแห่งความวุ่นวายแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกันในปัจจุบัน และอาจเป็นทางเลือกที่เหมาะสมถูกทางได้ในอนาคตอันใกล้ สำหรับสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมพุทธมาแต่เดิม

พระพุทธเจ้าทรงเห็นความสำคัญของปัจเจกบุคคลแต่ละบุคคลแม้จะรวมกันเป็นคณะสงฆ์ แต่ก็ยังให้อิสราภาพเสรีภาพในการประพฤติปฏิบัติ ผูกฝนตนเพื่อให้ถึงเป้าหมายทางพระพุทธศาสนา โดยพระองค์ทรงวางกรอบแห่งพระธรรมวินัยเอาไว้และคอยชี้แนะในหลักการ แต่จะไม่คอยควบคุมหรือตรวจสอบ เพื่อกดขี่บังคับเอาผลประโยชน์จากผู้ใต้ปกครอง แต่จะให้ประโยชน์ตลอดไปถึงการให้สิทธิในการตรวจสอบตัวเองด้วยตัวเองของบุคคลนั้นๆ แทน สังฆาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลที่ทรงวางรูปแบบเอาไว้เพื่อให้สงฆ์มีอำนาจและเป็นใหญ่ในการทำกิจการต่างๆ โดยไม่ให้ยึดถือตัวบุคคลเป็นหลัก เป็นที่ตั้งกว่าองค์กรเพื่อต้องการให้เกิดความสามัคคี ความพร้อมเพียรกันของหมู่คณะ และความคล่องตัวขององค์กร โดยใช้มุมมองทางรัฐศาสตร์ในการศึกษาวิเคราะห์ในแง่มุมต่างๆ และได้มุมมอง ดังนี้

มุมมองแรก : ศึกษาจากมุมมองในแง่ทฤษฎีการปกครองสงฆ์ของพระพุทธเจ้า เช่น ทฤษฎีการปกครองสงฆ์ที่ปรากฏในหลักพระธรรมวินัย เช่นหลักในสาราณียธรรม หลักอภิธานียธรรม เป็นต้น

มุมมองที่สอง : ศึกษาจากมุมมองในแง่ของโครงสร้างหน้าที่ ที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้สงฆ์ทำหน้าที่ในแต่ละด้าน ทั้งหน้าที่ส่วนตัว หน้าที่ต่อสังคม หน้าที่ต่อองค์กร หน้าที่ต่อพระศาสนา และหน้าที่ต่อประชาชน

มุมมองที่สาม : มุมมองในแง่ของจริยธรรมหรือคุณสมบัติของผู้ นำ คือการศึกษาถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่ต่างในองค์กรคณะสงฆ์ว่าจะต้องมีคุณสมบัติอย่างไร และคุณสมบัติแต่ละด้านข้อไหนที่ขาดไม่ได้ ข้อไหนที่ถึงแม้จะไม่มีแต่ก็พอจะอนุโลมได้

มุมมองที่สี่ : มุมมองในแง่ของพฤติกรรมศาสตร์ คือ ศึกษาถึงพฤติกรรมของสงฆ์ว่ามีอิทธิพลต่อหมู่คณะอย่างไร การใช้หลักกลียาณมิตร การชมคนที่ควรชมยกย่องคนที่ควรยกย่อง การบัญญัติพระวินัยเหล่านี้ เป็นต้น

ปัญหากระบวนการด้านการบริหารงานด้านการปกครอง คณะสงฆ์อนัมนิกาย เป็นคณะสงฆ์เล็ก ที่อยู่ภายใต้การบริหารคณะสงฆ์เถรวาท ใช้พระราชบัญญัติการบริหารคณะสงฆ์ฉบับเดียวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เถรวาท พุทธศักราช ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๓๕ และมีกฎกระทรวงออกตามความในพระราชบัญญัติ คือ กฎกระทรวงฉบับที่ ๓ พุทธศักราช ๒๕๒๐ ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ต่างนิกาย “ปัจจุบันการปกครองแบ่งเป็นวัดและองค์กรการปกครอง ประกอบด้วย ๑) กองเลขานุการ มีหน้าที่ดูแลด้านศาสนากิจ การบริหารการปกครอง การรักษาผลประโยชน์ทางการคณะสงฆ์อนัมนิกาย ๒) กองจริยศึกษา มีหน้าที่อบรมศีลธรรมและจริยธรรมต่อพุทธบริษัท ๓) กองธุรการ ทำหน้าที่ด้าน งานธุรการ การติดต่อประสานงานกับองค์กรภายนอกและภายใน ที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์อนัมนิกาย ๔) กองศาสนาสงเคราะห์ มีหน้าที่ในการวางแผน และกำหนดนโยบายให้กับองค์กร ๕) คณะสงฆ์อนัมนิกาย ๕) กองศาสนสมบัติ ดูแลและรับผิดชอบงานเกี่ยวกับศาสนสมบัติกลาง ผลประโยชน์ของวัดและองค์กรที่วัดเกี่ยวข้องดูแล ๖) การการเผยแผ่ ทำหน้าที่งานด้านการเผยแผ่ กำหนดกลยุทธ์วางนโยบายอย่างรัดกุมและเป็นระบบ ๗) กองพัฒนาการ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการบริหาร

วัด จัดการวัด ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ควบคุมงานเกี่ยวกับการก่อสร้าง ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย เป็นระเบียบ และถูกต้องตามพระราชบัญญัติทางคณะสงฆ์และกฎหมายบ้านเมือง”^๑

สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์อนัมนิกาย ด้านการปกครอง ในภาพรวมไม่ได้แตกต่าง จากคณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทมากนัก เพราะระบบการบริหารคณะสงฆ์อนัมนิกาย แบ่งตามพระราชบัญญัติ สภาพปัญหา คือ

๑) พระสงฆ์บางรูปขาดการศึกษาไม่เข้าใจหลักปริยัติและหลักการปฏิบัติ และการขาด ความพร้อมที่จะปฏิบัติภารกิจทั้ง ๖ ด้านของคณะสงฆ์อนัมนิกาย

๒) พระสงฆ์อนัมนิกายขาดการพัฒนาตนเองให้มีความรอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อรู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม อันจะส่งผลต่อศักยภาพในการอบรมพัฒนาจิต การเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ศาสนิกชน เช่น ด้านการบริหาร ด้านกฎหมาย กฎระเบียบของสงฆ์ เป็นต้น

๓) ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์อนัมนิกายควรปรับปรุงยุคให้เหมาะกับยุคสมัย แต่คงไว้ซึ่งหลักศาสนาธรรม ซึ่งในส่วนนี้คณะสงฆ์และองค์กรมีความพร้อมพอสมควร แต่ติดขัดอยู่ที่ คณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาท เพราะเป็นผู้กุมนโยบายในภาพรวม^๒

ในภาพรวม การปกครองคณะสงฆ์อนัมนิกาย ในประเทศไทยไม่มีปัญหาที่จะสร้างความร้าว ฉานหรือแตกแยกได้ เพราะเป็นองค์กรที่มีขนาดเล็ก ทั่วประเทศมีพระสงฆ์ประมาณ ๑๐๐๐ กว่าๆ การ บริหารองค์กร จึงเป็นไปในลักษณะเติบโตแบบขั้นตอน ไม่ก้าวกระโดด แต่สิ่งที่องค์กรต้องมาคิดและ ทบทวน คือ “ในระยะยาว จะสร้างความมั่นคงให้กับองค์กรอย่างไร เพราะเกี่ยวพันถึงการลดลงของ ประชากรที่จะเข้ามาบวชในพุทธศาสนา ในรอบหลายๆ ปีที่ผ่านมา มีผู้เข้ามาบวชในพุทธศาสนาอนั มนิกายน้อยมาก บางวัดไม่มีคนบวชเลย มีแต่เจ้าอาวาสที่แก่ชรารูปเดียว ต้องทำหน้าที่ทุกอย่างในวัด”^๓

ด้านการบริหารจัดการ เพื่อให้การบริหารจัดการเกิดผลตามที่ต้องการ ท่านกำหนดให้ ขยายออกไปเป็นการประเมินค่า โดยสร้างความเชื่อมโยง บูรณาการทุกด้านให้สัมพันธ์กับสังคม ของ บรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อประโยชน์สูงสุดในการบริหารการจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา รวมทั้ง ความเคลื่อนไหวขององค์กรที่เกิดขึ้น และสัมพันธ์กับองค์กรอื่นในปัจจุบันโดย “มุ่งเน้นการบริหารการ จัดการในระบบธรรมมาภิบาล และธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา”^๔ จากแนวคิดนี้จะพบว่า

ข้อบ่งชี้ที่กำหนดเอาไว้ นั้น ค่อนข้างกว้างขวาง หากผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาพยายามทำ ความเข้าใจต่อการเป็นกระบวนการทางจิตขององค์กรธรรม นำให้ได้พบความจริงว่าหลักธรรมใน พระพุทธศาสนาทั้งเถรวาทและฝ่ายมหายานนั้นเป็นสัจธรรมที่มีความเป็นอกาลิก ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา มีความร่วมสมัยอยู่ทุกขณะในฐานะขององค์กรธรรมขั้นอื่นๆ ที่สำคัญคือหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ทั้ง ส่วนที่เป็นกุศลธรรม อกุศลธรรม ย่อมมีอยู่ในจิตใจของคนแต่ละคนอยู่ก่อนแล้ว เพียงแต่ว่ามีฐานะของ “ธาตุ” อันเป็นพื้นฐานของความดี กับความชั่ว และส่วนที่เป็นกลางๆ เช่นในส่วนของการร่างกายและจิตใจ

^๑ พระมหาคณานันธธรรมปัญญาธิวัตร (เจริญ กิ่งเจียว), (สัมภาษณ์ : ๒๐/๕/๒๕๕๕).

^๒ พระคณานันธธรรมเมธาจารย์ (ถนอม เกียนลิถ), (สัมภาษณ์ : ๒๐/๕/๒๕๕๕).

^๓ พระคณานันธธรรมวิธานาจารย์ (สมาน ว่างเอียด), (สัมภาษณ์ : ๒๐/๕/๒๕๕๕).

^๔ พระเทพดิลก, (ระแบบ จิตตยาโณ), “การบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา”, เอกสาร ประกอบการบรรยายหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), (อิตสำเนา).

ของทุกคน เราจะพบว่าในส่วนของร่างกายที่ประกอบด้วยธาตุ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ ทุกคนล้วนเป็นส่วนแยกของธาตุทั้ง ๕ เหล่านี้ ในสากลจักรวาลจึงเป็นธาตุทั้งนอกตัวเรา และตัวของเขาแต่ละคน แต่ธาตุที่สำคัญคือวิญญาณหรือจิต ที่มีฐานะเป็น ตัวชีวิต เป็นที่รวมของธรรมทั้ง ๓ ประการ คือ กุศล อกุศล และอพยากฤต ขอบข่ายของบริหารจึงสรุปรวมถึงการบริหาร กาย วาจาใจ ที่แสดงออกเป็นการกระทำ การพูด การคิด แต่ที่ต้องบริหารมากเป็นพิเศษ คือ จิต พระพุทธเจ้าทรงแสดงในการบริหารจิตไว้เป็นอันมาก เช่น “บุคคลพึงฝึกจิตของตน เหมือนขวนาไขน้ำเข้านา เหมือนช่างครดัดลูกศร เหมือนช่างถากถากไม้ การฝึกจิตเป็นความดี จิตที่ฝึกดีแล้วจะนำสุขมาให้”^๕

ภาพประกอบ ๕ : กิจกรรมส่งเสริมการปฏิบัติธรรม คณะสงฆ์อนัมนิกาย

ปรากฏการณ์ที่สร้างความสั่นคลอนให้กับองกรทางศาสนานิกายมหายานฝ่ายอนัมนิกายในประเทศไทยที่วิตกกังวลอย่างมาก คือ “การลดลงของพระเณร โดยเฉพาะสามเณรที่จะเป็นศาสนทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ในลำดับต้นๆ ได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง แม้มีเข้ามาบวชบ้าง แต่อยู่ได้ไม่นานก็ลาสิกขา เพราะติดการศึกษาภาคบังคับ และสิ่งยั่วยุทางสังคม”^๖ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ (มาตรา ๖) ได้ให้ความสำคัญในบทบาทของสถาบันศาสนากับการพัฒนาคนไทยเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขสถาบันศาสนาในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย แต่ในความเป็นจริงพระราชบัญญัตินี้ยังมีบางมาตราที่สร้างความหวาดกลัวให้กับผู้ปกครองและพระสงฆ์ในท้องถิ่น เกี่ยวกับการไม่ให้เยาวชนบุตรหลาน ได้เรียนตามที่กฎหมายกำหนด คือ ๑๒ ปี จึงจะพ้นเกณฑ์ ทำให้พระสงฆ์ในท้องถิ่นถูกคุกคามจาก เจ้าหน้าที่ และครูบางคนที่มีทัศนคติไม่ดีกับศาสนาพุทธและครูที่ไม่ได้เป็นชาวพุทธ แม้ว่าคณะสงฆ์อนัมนิกายมีโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ตามพระราชบัญญัติและสามารถให้สามเณรเข้าเรียนได้ก็ตาม”^๗

เป้าหมายในการปกครองคณะสงฆ์ของพุทธศาสนามหายานตามพุทธบัญญัติอย่างชัดเจนคือ

^๕ เรื่องเดียวกัน.

^๖ พระคณานิมนตรมธุมาจารย์ (ณรงค์ ตื่นเรียน), (สัมภาษณ์ : ๒๐/๕/๒๕๕๕).

^๗ พระสมณานิมนธีราจารย์ (ถาวร มินเอ็ง), (สัมภาษณ์ : ๒๐/๕/๒๕๕๕).

- ๑) เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมหรือแก่คณะสงฆ์ แบ่งได้เป็น ๒ ประการ คือ
 - สังฆสุญญาตายะ คือ เพื่อความดีงามของสถาบันสงฆ์โดยส่วนรวม
 - สังฆฆาสุตตายะ เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งสงฆ์ หรือส่วนรวม
- ๒) เพื่อประโยชน์แก่บุคคล
 - ทูมมังกูญัง ปุคคลานัง นิคคหยา เพื่อการปราบคนหน้าด่าน
 - เปสลานัง ภิกขุญัง ฆาสุวิหาราย เพื่อความอยู่ผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก เพื่อส่งเสริมคนประพฤติดีและการปราบคนประพฤติชั่ว
- ๓) เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ เพื่อผลดีแก่จิตใจของประชาชน ทำให้คนมีจิตผ่องใส ด้วยอาศัยความดีงามของพระสงฆ์เป็นสื่อ
 - อัปสันนानัง ปสาทาย เพื่อความเลื่อมใสของประชาชนที่ยังไม่เลื่อมใส
 - ปสันนानัง ภิชโยภาวาย เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของประชาชนที่เลื่อมใสอยู่แล้ว
- ๔) เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์เอง คือ คำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตของมนุษย์ เช่น เรื่องของความดี ความชั่ว เป็นต้น
 - ติฏฐธัมมิกานัง อาสวานัง สังราย เพื่อปิดกั้นผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน
 - สัมปรายิกานัง อาสวานัง ปฏิกขาทาย เพื่อป้องกันผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
- ๕) เพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา
 - สัทธัมมัญญิตยา เพื่อให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงยั่งยืน
 - วินยานุคคหยา เพื่ออนุเคราะห์พระวินัย เพื่อช่วยค้ำจุนให้ระเบียบแบบแผนและระบบการต่างๆ ให้เกิดมีการปฏิบัติตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคง

๙. วิธีการปกครอง

ในการปกครองสงฆ์ใช้วิธีการปกครอง ๓ ประการ คือ

- ๑) ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง แล้วอาศัยคุณธรรมต่างๆ ของพระอริยาวกเป็นเครื่องสนับสนุนเกื้อกูล
 - ๒) เคารพธรรมเนียบนิยมของกันและกัน ตามพระธรรมวินัย
 - ๓) มุ่งผลคือความสามัคคี และความผาสุกของคณะสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ
- นอกจากนี้ทรงมีพุทธวิธีในการปกครอง คือ
- ๑) ปกครองตนหรือฝึกตนเองให้มีคุณสมบัติที่จะปกครองคนอื่นได้เสียก่อน
 - ๒) ปกครองบุคคลที่สมควรปกครองหรือฝึกบุคคลที่ควรฝึก
 - ๓) สังคหวิธี ใช้วิธีการสงเคราะห์ช่วยเหลือ วิธีนี้เป็นอุบายยึดเหนี่ยวจิตใจ
 - ๔) นิคคหวิธี คือ การข่มบุคคลที่ควรข่ม
 - ๕) ปัคคหวิธี คือ การยกย่องคนที่ควรยกย่อง

๑๐. ระบบการปกครอง

- ๑) ระบบอุปัชฌาย์อาจารย์ ที่กำหนดให้อุปัชฌาย์อาจารย์ต้องคอยให้การศึกษอบรมแก่ศิษย์ของตน
- ๒) ระบบวัตรต่างๆ ในพระธรรมวินัย เช่น อุปัชฌายวัตร คมิกวัตร อาคันตุกวัตร
- ๓) ระบบกัลยาณมิตร ให้ทุกคนเป็นกัลยาณมิตรของกันและกัน

๔) ระบบสัทธินิหาริก ระบบอันเตวาสิก ที่มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อกันตามสมควร พระพุทธเจ้าทรงวางระบบรูปแบบการบริหารและการปกครององค์กรไว้ ๓ รูปแบบ คือ

๑) ระยะต้น หรือระยะแรก พระองค์ทรงปกครองเองโดยมีพระองค์เป็นพระประมุข วิธีที่รับผู้เข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา (พุทธาธิปไตยหรือปิตาธิปไตย)

๒) ระยะกลาง หรือ ระยะที่ ๒ ทรงมอบอำนาจให้อภิขุชนียภิกษุ ผู้มีคุณธรรมช่วยกันปกครอง โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข วิธีรับบุคคลเข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า ติสรรณคณุปสัมปทา (อภิขุชนียาธิปไตย)

๓) ระยะปลาย หรือ ระยะหลังทรงมอบให้สงฆ์เป็นผู้ปกครอง โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข วิธีรับผู้เข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา

ภาพประกอบ ๖ : การเผยแผ่ความเคารพตามระบบการปกครองคณะสงฆ์อนัมนิกาย

สรุปว่า สภาพปัญหาที่เป็นปัญหาสำคัญในการพัฒนาองค์กรทางศาสนา ของคณะสงฆ์อนัมนิกายในภาพรวม คือ การขาดศาสนทายาท และการลดลงของศาสนทายาท ซึ่งในอนาคต ควรมีมาตรการแผนการ และยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่รัดกุมและสอดคล้องกับสภาพสังคม ในระยะยาว การบำบัด ในกรณีปัญหา อุปสรรค อันตราย ภัย เกิดขึ้นแล้ว กำลังได้รับผลอยู่แล้ว จะต้องพยายาม ขจัด ปิดเป่า ปัญหา อุปสรรค เหล่านั้นให้ออกไป อย่างน้อยต้องสามารถลดความรุนแรงของปัญหา อุปสรรคเป็นต้นเหล่านั้นลง หลักการปฏิบัติสองระดับนี้ จำต้องมีความชัดเจนถึงสถานะภาพของสิ่งที่กำลังจะเกิดอย่างชัดเจนว่า จะเป็นปัญหา อุปสรรค อันตรายในกาลต่อไป และตระหนักแน่ชัดว่าสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นนั้น มีความชัดเจนว่าเป็นปัญหา อุปสรรคเหล่านั้นที่มีความชัดเจนในอนาคต และปัจจุบัน และคงต้องอาศัยปัญญาที่รู้เท่าทันถึงความจริงในกาลทั้งสองนั้น องค์ธรรมที่เป็นหลักคือ ปหานปธาน ความเพียรพยายามในการลด ละความชั่ว อุปสรรคอันจะเป็นการพัฒนา คณะสงฆ์อนัมนิกาย อย่างยั่งยืน สืบไป

ภาพประกอบ ๗ : กิจกรรมการส่งเสริมความสัมพันธ์ด้านศาสนา

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบการบริหารงานด้านการปกครอง ส่งผลและเป็นอุปสรรคต่อการบริหารจัดการเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์อนัมนิกาย คือ การสืบเนื่องจากสภาพปัญหาข้างต้น ส่งผลให้เกิดอุปสรรคอย่างมาก ต่อการเจริญเติบโตของพุทธศาสนานิกายมหายานในประเทศไทย โดยเฉพาะคณะสงฆ์ฝ่ายอนัมนิกาย เพราะผู้บริหารหลายๆ ท่านที่มีความรู้ความสามารถแต่ขาดโอกาสและขาดปัจจัยสนับสนุน “องค์กรทางคณะสงฆ์อนัมนิกาย ต้องต่อสู้และได้รับแรงเสียดทานจากสังคมภายนอกอย่างต่อเนื่อง ทั้งทางด้านศรัทธาและความยอมรับจากสังคมไทย เพราะสภาพการเมืองการปกครองของประเทศที่เปลี่ยนแปลงตลอดถึงระบบการเมืองที่แตกต่างกัน ถูกเหมารวมว่าเป็นพระญวน พระจีน ไม่มีความสัจย์เชื่อถือเหตุการณ์เหล่านี้แม้ไม่ลูกกลมใหญ่โตแต่ก็สร้างความสั่นคลอนในหมู่ศรัทธาประชาชนอย่างมาก พระสงฆ์หลายรูปหมดกำลังใจที่จะต่อสู้และที่สุดท้ายก็ดับทบาทตัวเอง การบริหารการปกครองด้านต่างๆ ถูกกำหนดโดยองค์กรทางคณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทเท่านั้น คณะอนัมนิกายได้แต่รับนโยบายและปฏิบัติตามเท่านั้น”^{๔๔} ในความเป็นจริง “พระสงฆ์สามเณรในสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ นิกายใด มีความสำคัญเท่าเทียมกันเพราะต่างทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณให้กับสังคม เป็นเสมือนแรงงานที่ช่วยพัฒนาทั้งบ้านวัดและโรงเรียนให้เจริญก้าวหน้า ตลอดถึงคนในสังคมให้ให้เจริญงอกงามในทางที่ดี ทั้งกายและใจ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมสร้างสังคมที่สมบูรณ์”^{๔๕}

คำว่า บริหาร ในมิติพุทธศาสนา แปลตามศัพท์ว่า “นำไปรอบๆ” ตามสมควรแก่กรณีนั้นๆ ทุกอย่างจึงต้องมีการบริหารจัดการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของงานนั้น “กรอบขอบข่ายของการบริหาร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องบริหารตนเอง การบริหารงานขนาดเล็กๆ จนถึงการบริหารงานในองค์กรขนาดใหญ่ และประเทศชาติบ้านเมือง แม้แต่องค์กรระดับโลก สรุปรวมลงที่กรอบของสัมมาวาจาในอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการคือ มีการป้องกัน ไม่ว่าสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ย่อมประสบกับปัญหาอุปสรรคอันตราย ทุกข์ภัย โรค จนถึงข้าศึก ศัตรู ทุกคนได้ศึกษาเรียนรู้กันมากบ้างน้อยบ้าง ปัญหาอุปสรรค

^{๔๔} พระสมณานันธีรจารย์ (ถาวร มินเริง), (สัมภาษณ์ : ๒๑/๕/๒๕๕๕).

^{๔๕} พระบริหารอนัมพรต (บุญชู ดินทิน), (สัมภาษณ์ : ๒๑/๕/๒๕๕๕).

เหล่านี้ มีเป็นอันมากที่ยังไม่เกิด แต่มีเค้าว่าจะเกิด ที่ในความเป็นจริงจะต้องเกิดขึ้นในวันใดวันหนึ่ง ทุกคนจะต้องตระหนักมีความตื่นตัว พยายามป้องกันปัญหา อุปสรรคเหล่านั้นที่ยังไม่เกิด เพื่อไม่ให้เกิดขึ้น หรือแม้จะเกิดขึ้นแต่รู้เท่าทันถึงปัญหาเหล่านั้น จะสามารถลดความรุนแรงของปัญหา อุปสรรคที่กำลังเกิดขึ้นลงไปในการรู้เท่าทันถึงความจริงที่ปรากฏในขณะนั้นๆ หลักการสำคัญในขั้นนี้คือหลักของ อินทรีย์สังวร การสำรวมระวังในการสัมผัสอารมณ์ทางประสาทสัมผัส คือ ตา หู จมูก ลิ้นกาย และใจ ก็ที่ต้องระวังมากอย่าให้จิตอ่อนไหวด้วยอำนาจ ความรัก ความชัง ความกลัว ความเขลาในอารมณ์นั้นๆ”^{๑๐}

สรุปว่า การที่พระสงฆ์สามเณรลดลงอย่างต่อเนื่อง สร้างความสั่นคลอนให้กับพระพุทธศาสนาในภาพรวมอย่างเห็นได้ชัด ในอนาคตจะต้องได้รับผลกระทบด้านอื่นๆ ตามมาอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยง คณะสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการและวิธีการในการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและสภาพสังคม ปัจจุบันโลกเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรอุตสาหกรรม เป็นสังคมข้อมูลข่าวสาร วิวัฒนาการด้านการบริหารจัดการ เปลี่ยนแปลงตามวัฏจักรของโลก องค์กรทุกองค์กรต้องปรับตัวและพัฒนาศักยภาพคน ให้ก้าวทันโลกและสังคม

๓.๒ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารงานด้านการศาสนศึกษา

งานด้านศาสนศึกษาเป็นงานที่คณะสงฆ์และองค์กรโดยเฉพาะองค์กรที่เป็นวัดในด้านภาระและหน้าที่เจ้าอาวาสจะต้องทำให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีมีการจัดตั้งสถานที่เรียนและส่งเสริมการเรียนการสอนต่อพระภิกษุสามเณรที่สนใจในการเรียนทั้งด้านบาลีและนักธรรม ที่ผ่านมานางานด้านนี้ของคณะสงฆ์อันมีนิกาย ไม่ก้าวหน้าอย่างคาดหมายไว้ มีการประยุกต์วิธีและกลยุทธ์อย่างต่อเนื่อง สภาพปัญหาที่ไม่อาจลดลง อะไรก็ตามที่เป็นความดีงามจะมีผลประโยชน์ทั้งในช่วงสั้นและช่วงยาว เช่น “ด้านการศึกษาก็ อะไรเป็นความรู้ดี ความรู้ดี ความสามารถดี คุณธรรมต่างๆ ที่ยังไม่เกิดในชีวิตของตน ก็ต้องพยายามสร้างสรรค์ พัฒนาให้ตนมีความรู้ดี มีความคิดดี มีความสามารถดี และมีคุณธรรมศีลธรรม สูงมากพอต่อการคุ้มครองตน รักษาตน พัฒนาค้นไปในทางที่เหมาะสมแก่ฐานะของตนองค์ธรรมหลักในกรณีนี้คือ การฝึกปรืออบรมทำความดี ความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรมของตนที่มีน้อยหรือไม่มีให้มากขึ้นตามลำดับ หรือหลักการภาวนาปธาน คือความเพียรพยายามในการสร้างสรรค์พัฒนา ความดี สิ่งที่ดี มีประโยชน์ในรูปและฐานะต่างๆ รักษา ความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรม คุณสมบัติ คุณวุฒิเป็นต้นของตน ที่ได้สร้างสรรค์พัฒนาให้เกิดขึ้นแล้ว ต้องพยายามรักษาไว้ให้ดำรงอยู่ จนถึงมีความสมบูรณ์ในที่สุดคุณธรรมหลักในที่นี้คือ อานะรักษนาปธาน ความเพียรพยายามรักษาความดีที่ตนมีเป็นตนได้อยู่แล้วไม่ให้เสื่อมไป การบริหารทุกชนิดจึงเป็นเรื่องของการใช้สติ ปัญญา ความเพียรเป็นหลักพระพุทธเจ้าทรงเน้นความหมายของความเพียรไว้หลายนัยยะ เช่น ความบากบั่น ความหมั่นขยัน ความพยายาม ความกล้าหาญ การทำความเพียรอย่างต่อเนื่อง การริเริ่มปรารภความเพียร ในพระสูตรทรงแสดงวิธีการในขั้นนี้ไว้ว่า “ยังความพอใจให้บังเกิด ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ย่อมประคองจิตตั้ง

^{๑๐} พระสมณานัมมธีราจารย์ (ถาวร มินเริง), (สัมภาษณ์ : ๒๒/๕/๒๕๕๕).

ไว้ เพื่อความตั้งอยู่ไม่ให้สาบสูญ เพื่อความเจริญยิ่งไพบูลย์ มีขึ้นเต็มเปี่ยม แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายามปรารภความเพียร ประคองจิตตั้งไว้”^{๑๑}

งานด้านการบริหารการศึกษา คือ การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรม หรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

พนม พงษ์ไพบูลย์ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า “วัดเป็นแหล่งกลางสำหรับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา คนไทยเกือบทั้งหมดมีเลือดเนื้อเชื้อไขจิตใจอยู่กับพระพุทธศาสนาอยู่แล้วตั้งแต่เกิด การเป็นพุทธศาสนิกชนกับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นของคู่กัน คนไทยเรียนรู้ด้วยการเป็นศิษย์วัดเข้าไปรับใช้พระ ศึกษาจนจบธรรมเนียมนิคมประเพณีของพระโตขึ้นก็ได้บวชเรียนอยู่ในวัด เมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็ได้ใช้วัดเป็นที่สงบจิต ค้นหาสัจธรรมเกี่ยวกับชีวิตวัดจึงเป็นศูนย์รวมที่พึ่งทางใจของพระศาสนิกชนที่สำคัญยิ่ง”^{๑๒}

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี) ได้กล่าวถึง บทบาทของวัดหรือพระสงฆ์ที่ต้องบริหารงานให้ครบตามที่มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ ดังนี้

๑) ทำวัดให้สะอาด ร่มรื่น สวยงาม
๒) ทำตัวให้เป็นตัวอย่างแห่งความดี ความสงบ ดับความเร่าร้อนทางจิตใจเป็นที่พึ่งสุดท้ายให้ชุมชน

๓) ทำประโยชน์ให้ชุมชนเต็มขีดความรู้ความสามารถ
๔) จัดหาวัสดุอุปกรณ์การทำบุญเอาไว้ใช้ ให้หยิบบิณฑบาต หรือให้เช่าแล้วแต่กรณี
๕) จัดให้มีกิจกรรมวันพระ วันอาทิตย์ วันสำคัญของชาติ วันสำคัญของศาสนาวันสำคัญของพระมหากษัตริย์ และกิจกรรมประจำวันตามความเหมาะสม

๖) จัดวัดให้เป็นแหล่งค้ำจุนภูมิปัญญาสู่ท้องถิ่น เช่น เป็นอุทยานการศึกษา เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นที่อ่านหนังสือ หรือห้องสมุดประชาชน เป็นศูนย์วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ให้มีห้องน้ำ ห้องสุขา ลานจอดรถ หอกระจายข่าว เพื่อบริการประชาชนตามสมควรแก่สถานะ^{๑๓}

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร) ได้กล่าวโดยสรุปว่า การบริหารวัดให้เป็น ๗ โรง คือ

๑) วัดเป็นโรงธรรม ได้แก่ ต้องพัฒนาวัดให้เป็นทีสอนธรรมะ ให้เป็นสถานที่เทศน์ วัดใดไม่มีการสอนธรรมะประชาชน ไม่มีการเทศน์ตลอดจนการไหว้พระสวดมนต์ร่วมกับประชาชน วัดนั้นจะค่อยๆ เสื่อมไป

๒) วัดเป็นโรงทิม คือ เป็นที่สวดศพ เป็นที่เก็บศพ เป็นที่ฝังศพ นี่เป็นผลประโยชน์ที่วัดจะต้องมีอยู่ และอย่าไปรังเกียจศพ เพราะคนบ้านไหนก็อยากตายอยู่บ้านนั้นอยากจะทำบุญวัดนั้น

^{๑๑} พระเทพดิลก, (ระแบบ จิตตวิธาน), “การบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา”, เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (อัสสัมชัญ)

^{๑๒} พนม พงษ์ไพบูลย์, วัดในฝัน, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวง ศึกษาธิการ, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

^{๑๓} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี), ธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๙.

๓) วัดเป็นโรงละคร คือ เป็นโรงหนังโรงละคร ต้องจัดที่ส่วนหนึ่งไว้ประจำอย่าไปรบกวนโรงหนังโรงละคร เพราะนั่นเป็นการแสดงพื้นบ้าน เท่ากับว่าเจ้าอาวาสวัดนั้นๆ ได้ศิลปินไว้ใช้งานในงานต่างๆ

๔) วัดเป็นโรงพยาบาล วัดจะต้องให้การดูแลเอาใจใส่ประชาชนในเรื่องสุขภาพพลานามัย แต่ก่อนแต่ไรมาพระสงฆ์นอกจากมีความรู้ในทางธรรมะแล้ว ท่านมักจะเรียนเรื่องสมุนไพรต่างๆ ให้การสงเคราะห์ประชาชนด้วยการบำบัดรักษา

๕) วัดเป็นโรงเรียน ปัจจุบันแม้ไม่ได้สอนในศาลาวัด แต่เจ้าอาวาสจะต้องมีบทบาทในโรงเรียนด้วยการให้เห็นว่าโรงเรียนเป็นโรงเรียนวัด

๖) วัดเป็นโรงแรม หมายถึง การทำวัดให้เป็นที่ยอมรับประชาชน เป็นที่ปฏิสันถารเป็นที่พักพิงสำหรับพระอาคันตุกะ หรือเป็นที่พึ่งพิงอาศัยของประชาชนเมื่อเกิดภัยพิบัติ

๗) วัดเป็นโรงงาน คือ วัดต้องมีการก่อสร้าง พระสังฆาธิการแห่งวัดนั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือพระในวัดต้องมีฝีมือ และเนื่องจากวัดมีการก่อสร้างนั่นเอง การพัฒนาฝีมือของพระเถระในการส่งไปคุมงาน ไปดูงาน ไปศึกษางานกับช่างหรือการผลิตช่างมีความสำคัญ^{๑๔}

ที่ผ่านมาการบริหารจัดการงานด้านศาสนาศึกษา ในภาพรวม มีแต่ทรงตัวและหดตัว โดยเฉพาะ “การศึกษาเกี่ยวกับพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ในส่วนของคณะสงฆ์อนัมนิกาย การเรียนการสอนไม่ได้มีหลักสูตรต่างหาก แต่อาศัยหลักสูตรกลางของกรมการศาสนา ที่ปัจจุบัน คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยมีหน่วยงานรองรับ คือ แม่กองธรรมสนามหลวงและแม่กองบาลีสนามหลวง ส่งผลให้การศึกษาปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรที่เข้าสอบ มีแต่รายชื่อ ขาดสอบเสียมาก เป็นสถิติที่พบอย่างต่อเนื่องทุกปี มีพระเถระขาดสอบมากกว่าเข้าสอบเรือนหมื่น การศึกษาแผนกบาลีก็เช่นกัน คณะสงฆ์อนัมนิกายไม่มีสำนักเรียนเป็นของตัวเองที่ผ่านมาก็ได้แต่ส่งพระภิกษุสามเณรในสังกัดไปศึกษาที่ยังสำนักต่างๆ มีการสอบได้บ้างแต่ไม่มาก และมีพระเปรียญแต่ไม่สูง”^{๑๕}

๖๕(๔๓),

หน้า ๑๓๒-๑๓๘.

^{๑๕} อังสรภานมธรรส (เดชธร เกวีกขัน), (สัมภาษณ์ : ๒๒/๕/๒๕๕๕).

ภาพประกอบ ๘ : งานด้านศาสนศึกษา คณะสงฆ์อนัมนิกาย

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ได้นั้นต้องเป็นไปตามระเบียบมติของคณะสงฆ์และจำเป็นต้องให้ทุกส่วนมีส่วนร่วมในการบริหารและดูแลคณะสงฆ์เพื่อให้ปฏิบัติอย่างถูกต้อง สิ่งที่ดีที่สุดคือการที่ทุกฝ่ายทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องได้ร่วมมือกันทำหน้าที่ในการบริหารในทุกด้านแม้จะเป็นการสวดสวดดูแลก็ถือว่าได้เป็นการดูแลพระศาสนาที่ดีเป็นการป้องกันผู้ที่จะมาปองร้ายเป็นภัยของศาสนาได้ด้วย การศึกษาที่ถูกต้อง คือ การศึกษาที่ประกอบด้วยหลักไตรสิกขา ศึกษาเพื่อการพัฒนา และควบคุมศักยภาพตนเองด้วยกรอบของศีล พัฒนาศักยภาพของตนให้มีภูมิปัญญาที่ถูกต้อง ความรู้ที่สมบูรณ์ ด้วยหลักการปฏิบัติสมาธิ และใช้ภูมิความรู้ที่ได้มาพัฒนาตนเองและสังคมด้วยหลักปัญญา หรือ ระบบการจัดการความรู้ ตามหลัก อริยสัจ ว่าทุกสรรพสิ่ง มีเหตุผลเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ต้องรู้ระบบจึงจะวางระบบได้

สืบเนื่องจากการสภาพปัญหาการลดลงของพระภิกษุสามเณรอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การศึกษาของบุคลากรในองค์กรได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่อง “พระเณรลดลง การศึกษาของคณะสงฆ์อนัมนิกายในภาพรวม จึงได้รับผลอย่างต่อเนื่อง บางวัดไม่มีผู้เรียนและไม่มี การสืบสานด้านการเรียนอย่างสม่ำเสมอ ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สืบเนื่องจากการที่มีพระราชบัญญัติทางการศึกษา และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง การให้บุตรหลานได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ของพุทธศาสนิกชน มีน้อยลง ที่บวชก็อยู่จำพรรษาไม่เกิน เดือน หรือ ๑๕ วัน ลาสิกขา การบวชเพื่อสืบสานศาสนาหรือเป็นศาสนทายาทเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนานั้นมีไม่มาก และลดลงอย่างต่อเนื่อง ในรอบหลายๆ ปีที่ผ่านมา “สิ่งที่เป็อุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อการศึกษาของคณะสงฆ์อนัมนิกาย และคณะในภาพรวม คือการที่ขาดการบวชเรียนจากเยาวชนและผู้ตั้งใจบวช แม้จะมีพระเณรบวชอยู่แต่เมื่อสอบประวัติและลักษณะนิสัยแล้วพบว่าพื้นฐานประวัติส่วนตัวไม่ดี บวชเพราะมีคติมีความเดือดร้อน เกร ครอบครัวยต้องการให้บวชเพื่อจะได้ใช้หลักธรรมมาขัดเกลากิเลสให้เบาบางและมีนิสัยความประพฤติดีขึ้น ในส่วนของสามเณรก็มาจากครอบครัวแตกแยก มีปัญหา สามเณรมีนิสัยเกร วัดต้องขัดเกลาร่างอย่างหนัก บางคนก็ได้ผลแต่บางคนก็ไม่ประสบผลต้องปล่อยให้กลับไปคือให้ลาสิกขากลับภูมิลำเนาเดิม ซึ่งเป็นภาระหนักกับสังคมที่ต้องยอมรับบุคคลเหล่านี้ และเกิดปัญหาสังคมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด”^{๑๖}

ภาพประกอบ ๙ : กิจกรรมการส่งเสริมงานด้านการศึกษา คณะสงฆ์อนัมนิกาย

สภาพปัญหาด้านการบริหารงานเกี่ยวกับศาสนศึกษาซึ่งการศึกษาสงฆ์ถูกแยกออกจากระบบการจัดการศึกษาสำหรับประชาชนโดยสิ้นเชิง โดยที่รัฐจัดให้อยู่ในความดูแลของกรมการศาสนาและมหาเถรสมาคม ด้วยเหตุที่ผู้เรียนอยู่ใน ภิกษุภาวะ แม้จะเป็นหลักสูตรเดียวกับการศึกษาสำหรับบุคคลทั่วไป เช่น “หลักสูตรพระปริยัติธรรมศึกษา แผนกสามัญศึกษาก็ตาม เป็นต้น โครงการสร้างการบริหารการศึกษาเช่นนี้จึงก่อให้เกิดปัญหาทางการศึกษาของคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ เนื่องจากการจัดการศึกษามีใช้ภาระหน้าที่หลักของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคมเหมือนเช่นกรมอื่นๆ หากพิจารณาโครงสร้างการบริหารการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ จะเห็นความแตกต่างระหว่างการจัดการศึกษาของฆราวาสและการศึกษาสงฆ์อย่างชัดเจน เพราะในหน่วยงานระดับกรม ๑๔ หน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาจำแนกตามระดับอย่างชัดเจน ๗ หน่วยงาน และเน้นเฉพาะการศึกษาของฆราวาส ไม่ได้เน้นระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ มีเพียงพระราชบัญญัติโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญเท่านั้น แต่ในความจริงยังมีหลายอย่างต้องเสริมสร้างและพัฒนา ให้สอดคล้องกับสภาพสังคม ตลอดจนการพัฒนาด้านบุคลากรและองค์กรในภาพรวม หากไม่พัฒนาอย่างครบวงจร จะมีเพียงใบประกาศนียบัตรเท่านั้นแต่ผู้จบไม่อาจมีองค์ความรู้ที่สมบูรณ์เช่นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี แม้มีกฎหมายรับรองคุณวุฒิเทียบเท่าระดับชั้น ต่างๆ แต่ไม่อาจใช้องค์ความรู้ได้เพราะวุฒิที่รับรองกับองค์ความรู้มันต่างกันอย่างสิ้นเชิง”^{๑๗}

ข้อถกเถียงเกี่ยวกับเนื้อหาบทของบัญญัติที่พุทธสงฆ์ เขมร เคารพบูชาอย่างจริงจัง แต่ที่พบและยอมรับในภาพรวม ปัญหาหลัก คือ หลักสูตรเก่าแก่ ล้าสมัย ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

^{๑๗} องอนนตสรภัญ (ปรีชา เถียนกือ), (สัมภาษณ์ : ๒๕/๕/๒๕๕๕).

เนื่องจากยึดระบบเดิม ไม่ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไป สังคมจะเปลี่ยนไปแค่ไหน แต่การศึกษาคณะสงฆ์ก็ยังยึดขนบธรรมเนียมเก่าๆ คือ เป็นการศึกษาตามอริยาศัย โดยผู้บริหารการศึกษามองว่า การปรับหลักสูตรจะทำให้มาตรฐานลดลง และเชื่อว่าที่ผ่านมาร ไม่มีข้อบกพร่อง

๑) ครูผู้สอน ขาดการบำรุงขวัญหรือกำลังใจจากคณะสงฆ์ เนื่องจากยึดจารีตเดิมตั้งแต่อดีต เมื่อ ๑๐๐ ปีที่แล้วว่า การศึกษาเป็นเรื่องของแต่ละวัดแต่ละสำนักเรียนจะดำเนินการสอน คณะสงฆ์รับผิดชอบเฉพาะการสอนและการวัด ไม่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา

๒) อุปสรรคจากผู้เรียน ก่อนปี ๒๕๐๕ การศึกษาด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ยังเป็นที่นิยมในกลุ่มประชาชนภาคอีสาน ภายหลังวัดได้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมสายสามัญขึ้น ซึ่งง่ายกว่าและมีทางเลือกในการศึกษาต่อมากกว่าในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงทรุดลงตามลำดับ

๓) อุปสรรคจากงบประมาณ งบประมาณโดยทั่วไปได้รับจากกรมการศาสนา แต่เงินอุดหนุนดังกล่าวมีขั้นตอนการเบิกจ่ายอย่างล่าช้า และเป็นปัญหาต่อเนื่องจากตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๕๐๕-๒๕๕๒ และไม่เคยได้รับการแก้ไขในหลายๆ จังหวัด บางแห่งล่าช้าไปกว่า ๖ เดือน หรือบางแห่งไม่ได้รับเงินสนับสนุนเลย

๔) ปัญหาการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนมีลักษณะตามเกิด ซึ่งขึ้นอยู่กับวิธีการสอนของครูแต่ละคนที่ได้รับการถ่ายทอดมา การเรียนการสอนยังยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลางและตำราเป็นหลัก การวัดผลใช้แบบอัตนัยเป็นหลัก

๕) ปัญหาด้านการบริหารจัดการ สำนักเรียนต่างๆ ขาดการติดตามและวางแผนการประเมินผล คณะสงฆ์ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ให้ความสนใจการศึกษาแผนกนี้น้อยลง และผลักดันความรับผิดชอบให้เป็นหน้าที่ของมหาเถรสมาคมที่จะหาวิธีแก้ไขปัญหานี้ต่อไป การจัดการเรียนการสอนเป็นลักษณะทรง กับทรุด^{๑๘}

สรุปว่า การศึกษาของสงฆ์ หมายถึง สิ่งที่พระภิกษุสามเณรต้องเล่าเรียนทำความเข้าใจ ส่วนคณะสงฆ์ หมายถึง บรรดาพระภิกษุที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากอุปัชฌาย์ การศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่ภิกษุสามเณร โดยคณะกรรมการศึกษาของคณะสงฆ์และสภามหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหลักโดยมี วัตถุประสงค์สำคัญคือ ป้องกันมิให้เปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยให้ผิดไปจากพระบาลีในพระไตรปิฎก ซึ่งปัจจุบันประกอบด้วยการศึกษาหลักสูตรต่างๆ ดังนี้ คือ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มี ๓ ระดับ ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรม ชั้นเอก หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มี ๘ ระดับ ได้แก่ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๔-๕-๖-๗ ๘-๙ หลักสูตรปริญญาตรีในมหาวิทยาลัย ได้แก่ พุทธศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาทั้งตอน ต้นและตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรทั้ง ๔ ประเภทสามารถจำแนกได้เป็น ๒ กลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มหลักสูตรที่ศึกษาเฉพาะวิชาการพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จัดเป็น การศึกษาปริยัติธรรม กลุ่มที่ ๒ เป็น

^{๑๘} คณินันต์ จันทบุตร์, แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย [บทความวิจัย], วารสารพุทธศาสนศึกษา ปีที่ ๘, ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๔), หน้า ๖.

หลักสูตรที่ศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนาร่วมกับวิชาสามัญอื่นๆ ได้แก่ หลักสูตรมหาวิทยาลัยสงฆ์และหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญจัดเป็น การศึกษาพระปริยัติธรรมประยุกต์ เมื่อพิจารณาเป็นส่วนใหญ่ ๒ ส่วน คือ คันธธุระ ๑ วิปัสสนาธุระ ๑ คันธธุระนั้น เรียนหนัก เริ่มต้นด้วยการเรียนภาษาบาลีและแปลพระไตรปิฎก พยายามให้อ่านออกแปลได้ค้นคว้าให้แตกฉาน ส่วนวิปัสสนาธุระนั้น ไม่หนักนัก โดยการเรียนรู้ทางสมาธิวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้ใจสะอาดปราศจากกิเลสทั้งปวง การศึกษาเมื่อแบ่งออกเป็นลำดับขั้น คือ ปริยัติ การศึกษาเล่าเรียนหลักทฤษฎี คัมภีร์ต่างๆ เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ปฏิบัติ การประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักคำสอนที่ได้เล่าเรียนมาอย่างดีแล้ว ปฏิเวธ คือ การรู้แจ้งภายหลังจากบรรลุผลการปฏิบัติ คณะสงฆ์อนัมนิกายต้องเผชิญอุปสรรคที่ใหญ่หลวงในอนาคต คือ การขาดศาสนทายาทสืบทอดอย่างต่อเนื่อง และสรุปผลการสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของกองบาลีสนามหลวง ๑๐ ปีย้อนหลังได้ ดังสถิติในตารางประกอบ

สถิตินักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสนาม พุทธศักราช ๒๕๔๐-๒๕๕๐

พุทธศักราช	จำนวนนักเรียนทั่วประเทศ					
	จำนวนนักเรียน			จำนวนนักเรียน		ร้อยละที่สอบได้
	เข้าสอบ	ขาดสอบ	สอบจริง	สอบได้	สอบตก	
๒๕๔๐	๒๘,๔๐๓	๑๐,๖๖๐	๑๗,๗๔๓	๕,๕๑๓	๑๒,๒๓๐	๓๑.๐๗
๒๕๔๑	๒๙,๑๗๗	๑๑,๖๔๘	๑๗,๕๒๙	๓,๗๖๙	๑๓,๗๖๐	๒๑.๕๐
๒๕๔๒	๓๔,๙๖๘	๑๓,๔๑๐	๒๑,๕๕๘	๔,๖๔๖	๑๖,๙๑๒	๒๑.๕๕
๒๕๔๓	๔๐,๖๐๔	๑๓,๔๙๑	๒๗,๑๑๓	๕,๐๗๙	๒๒,๐๓๔	๑๘.๗๓
๒๕๔๔	๔๑,๓๕๔	๑๖,๐๖๕	๒๕,๒๘๙	๖,๑๒๐	๑๙,๑๖๙	๒๔.๒๐
๒๕๔๕	๔๓,๔๐๘	๑๗,๒๐๒	๒๖,๒๐๖	๔,๙๔๕	๒๑,๒๖๑	๑๘.๘๗
๒๕๔๖	๔๑,๒๗๘	๑๓,๔๕๕	๒๗,๘๒๓	๕,๑๗๕	๒๒,๖๔๘	๑๘.๖๐
๒๕๔๗	๓๘,๘๐๕	๒๖,๑๖๔	๑๒,๖๔๑	๕,๑๐๘	๗,๕๓๓	๔๐.๔๑
๒๕๔๘	๓๕,๙๙๖	๑๙,๓๘๒	๑๖,๖๑๔	๕,๖๗๑	๑๐,๙๔๓	๓๔.๑๓
๒๕๔๙	๓๒,๖๒๗	๑๓,๓๐๐	๑๙,๓๒๗	๕,๕๑๓	๑๐,๖๖๘	๑๙.๗๗
๒๕๕๐	๒๙,๓๔๒	๑๐,๕๘๙	๑๘,๗๕๓	๔,๕๔๗	๑๔,๒๐๖	๓๕.๙๗
รวม	๓๙๕,๙๖๒	๑๖๕,๓๖๖	๒๓๐,๕๙๖	๕๖,๐๘๖	๑๗๑,๓๖๔	๒๔.๓๒

ที่มา : กองบาลีสนามหลวง พุทธศักราช ๒๕๔๐-๒๕๕๐

๓.๓ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารงานด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการศึกษาที่มุ่งจัดให้แก่บุคคลที่รัฐจำเป็นต้องสงเคราะห์เป็นพิเศษ ทั้งนี้เพื่อมุ่งให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษาแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ที่เสียเปรียบทางการศึกษาในลักษณะต่างๆ โดยอาจจัดเป็นสถานศึกษาเฉพาะ หรือจัดรวมในโรงเรียน ธรรมดาก็ได้ตามความเหมาะสม สถานศึกษามีหลายประเภท แบ่งตามลักษณะงาน และสังกัด ซึ่งพอจะกล่าวถึงอย่างกว้างๆ ได้แก่

โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนราษฎร์ โรงเรียนเทศบาล โรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญและสายอาชีพ โรงเรียนอาชีวศึกษา โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ โรงเรียนสาธิต โรงเรียนนาฏศิลป์ โรงเรียนสารพัดช่าง โรงเรียนช่างศิลป์ โรงเรียนปอนาะ โรงเรียนนายร้อย วิทยาลัยครู วิทยาลัยพยาบาล วิทยาลัยเทคโนโลยี และอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัย ซึ่งเปิดสอนทั้งโดยรัฐบาลและเอกชน สถาบันที่เปิดสอนวิชาการ และวิชาชีพชั้นสูง หรือสถาบันที่สังกัดกระทรวงทบวง กรมต่างๆ ซึ่งมีความมุ่งหมายผลิตบุคลากรเฉพาะประเภท ตามความต้องการของหน่วยงานนั้นๆ

การเรียกประเภทสถาบันการศึกษาว่าเป็นโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศูนย์ หรือสถาบันนั้นมิได้เป็นข้อกำหนดตายตัวว่า ชื่อใด จัดการศึกษาระดับสูงหรือต่ำกว่ากันเสมอไป เช่น โรงเรียนนายเรือจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรเป็นสถาบันการศึกษาสำหรับผู้บริหารระดับสูงจากกระทรวงและหน่วยงานที่สำคัญยิ่งของชาติ “การกำหนดระดับของสถานศึกษาจึงต้องดูภารกิจ และหลักสูตรของสถานศึกษานั้นเป็นสำคัญ ปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่ในทุกท้องถิ่นมีโอกาสศึกษาและแสวงหาความรู้ได้เสมอ ผู้ที่สำเร็จ การศึกษาระดับมัธยมศึกษา และมีคุณสมบัติครบ ตามที่กำหนด สามารถศึกษาในมหาวิทยาลัยเปิด เช่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช โดยวิธีการศึกษาบทเรียนด้วยตนเองเอง ประกอบการใช้สื่อประสม เช่น แถบบันทึกเสียงวิทยุ และโทรทัศน์ เป็นต้น บางมหาวิทยาลัยก็มี โครงการศึกษาต่อเนื่อง และจัดการฝึกอบรม เพื่อให้หน่วยงานและผู้ประกอบวิชาชีพต่างๆ มีโอกาสพัฒนาความรู้รอบรู้อยู่เสมอ นอกจากนี้ สื่อมวลชน เช่น วารสาร หนังสือพิมพ์ รายการวิทยุ และโทรทัศน์ ทางการศึกษา อีกทั้งแหล่งวิทยากร ในชุมชน เช่น พิพิธภัณฑสถาน หอสมุด หอศิลป์ และศูนย์สถานต่างๆ ล้วนเป็นแหล่งให้ความรู้ที่ประชาชนสามารถเข้าไปศึกษาได้อย่างกว้างขวาง ผู้ที่ต้องการฝึกฝนงานอาชีพด้านต่างๆ เช่น งานเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ การถนอมอาหาร งานช่าง งานประดิษฐ์ หรืองานบริการ ก็อาจจัดกลุ่มสนใจเพื่อศึกษากับศูนย์ การศึกษานอกโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ ได้ ประเทศไทยมีความจำเป็นที่จะต้องเร่งพัฒนาประเทศในทุกด้าน และการศึกษาเป็นกระบวนการอย่างหนึ่ง ที่ทำให้คนมีความรู้ ความสามารถเพียงพอต่อการเป็นผู้สร้างความเจริญ และการเป็นผู้รับการเปลี่ยนแปลงของสังคม การศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ซึ่งปรากฏผลเด่นชัดทางวัตถุ และการศึกษายังเป็นปัจจัยหลัก ในการพัฒนาสังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ซึ่งเน้นหนักทางคุณธรรมและคุณภาพของประชาชน”^{๑๙} สัมฤทธิ์ผลของการศึกษาจึงวัดได้จากการที่บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอย่างสงบพอเหมาะพอควร สังคมและประเทศชาติรอดจึงจะพ้นจากปัญหาด้านต่างๆ มีความมั่นคงร่มเย็นเป็นสุข การศึกษาจึงเป็นไปเพื่อชีวิตและสังคม ในปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญปัญหาและวิกฤตการณ์ทางด้านการศึกษาที่จะต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนอย่างน้อยใน ๕ ประเด็นหลัก ได้แก่

๑) ด้านโอกาสและการเข้ารับการศึกษารายงานประจำปี Human Development Report ๒๐๐๐ ของ UNDP ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในปี ๒๕๔๐ คนไทยได้รับการบริการการศึกษาในอัตราที่ต่ำกว่าประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นคู่แข่งทางเศรษฐกิจที่สำคัญของไทยคือ เกาหลีใต้ สิงคโปร์ และมาเลเซีย ซึ่งมีผู้ได้รับการศึกษาระดับต่างๆ ทั้งประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษารวมกันจำนวนถึงร้อยละ ๙๐ ๗๓ และร้อยละ ๖๕ ของประชากรทั้งหมด แต่คนไทยได้รับการศึกษาในระดับต่างๆ กันรวมเพียงร้อยละ ๖๑ ซึ่งเป็นเพียง ๒ ใน ๓ ของประเทศเกาหลีใต้เท่านั้น นอกจากนี้การสำรวจ

^{๑๙} พระคณานัมธรรมวุฒาจารย์ (ณรงค์ ตินเรียม), (สัมภาษณ์ : ๒๕/๕/๒๕๕๕).

ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๒ พบว่า ประชากรไทยอายุ ๑๓ ปีขึ้นไปจำนวนทั้งสิ้น ๔๘ ล้านคน มีผู้ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาและต่ำกว่าประถมศึกษา ถึงร้อยละ ๖๘ ในขณะที่มีผู้ได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพียงร้อยละ ๑๔ มัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ ๑๐ และระดับอุดมศึกษาเพียงร้อยละ ๖ โดยเป็นผู้จบฝึกหัดครูและอื่นๆ ร้อยละ ๒ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าคนไทยจำนวนมากขาดโอกาสในการเข้ารับการการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพตนเองและสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

๒) ด้านคุณภาพการศึกษาจากการประเมินโดยกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อปี ๒๕๔๐ พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ทั่วประเทศ ได้คะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ ของคะแนนเต็มถึง ๔ วิชา จากการสอบทั้งหมด ๕ วิชา กล่าวคือ มีเพียงวิชาเดียวเท่านั้นที่นักเรียนสอบได้เกินร้อยละ ๕๐ และในทำนองเดียวกัน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ก็สอบได้คะแนนเกินร้อยละ ๕๐ เพียงวิชาเดียว จากที่สอบทั้งหมด ๘ วิชา การประเมินการศึกษาในระดับนานาชาติ มีข้อมูลชี้ชัดว่าการศึกษาไทยมีคุณภาพต่ำกว่าหลายประเทศในแถบเอเชีย เพื่อให้เกิดความกระฉับกระชวยในศักยภาพการศึกษาไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ศึกษาผลการแข่งขันโอลิมปิกวิชาการ ซึ่งจัดโดย UNESCO ย้อนหลังไปเป็นเวลา ๕ ปี (พุทธศักราช ๒๕๓๔-๒๕๔๓) ใน ๕ วิชา ได้แก่ คณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ ชีววิทยา เคมี และคอมพิวเตอร์ มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ ในเอเชีย ได้แก่ จีน เกาหลี เวียดนาม และสิงคโปร์ ผลการวิเคราะห์บ่งชี้อย่างชัดเจนว่า ศักยภาพทางการศึกษาของเด็กไทยด้อยกว่าทุกประเทศมาอย่างต่อเนื่อง ยกเว้นปี ๒๕๔๓ เท่านั้นที่นักเรียนไทยได้คะแนนสูงกว่าประเทศสิงคโปร์ เพราะสิงคโปร์ทำคะแนนได้ต่ำลงบนเวทีการแข่งขันในระดับโลกเช่นนี้สามารถกล่าวได้ว่าประเทศไทยพ่ายแพ้ใน การจัดการศึกษาอย่างราบคาบ เพราะในจำนวน ๖๔ ประเทศที่เข้าร่วมแข่งขันโอลิมปิกวิชาการปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ นั้น ปรากฏว่า ประเทศเวียดนามที่ตกอยู่ในภาวะสงครามมาอย่างยาวนาน มีผลการสอบในวิชาคณิตศาสตร์อยู่ในอันดับที่ ๕ ของโลก ในขณะที่ประเทศไทยซึ่งอยู่ในสถานการณ์ปกติและมีความอุดมสมบูรณ์กลับอยู่ในอันดับที่ ๓๐ นักเรียนไทยสามารถทำคะแนนได้ดีเป็นพิเศษ ในข้อสอบแบบเลือกตอบที่ใช้ทักษะพื้นฐานหรือข้อสอบที่ใช้ความจำและอ่อนด้อยเป็นอย่างมากสำหรับข้อสอบที่ต้องใช้ความคิด การวิเคราะห์หรือต้องเขียนคำอธิบาย ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการจัดการศึกษาของไทยว่า การมุ่งเน้นการท่องจำมากเกินไปนี้ ทำให้นักเรียนไทยอ่อนในเรื่องการคิด ขาดในเรื่องความคิดริเริ่มและการคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุด้วยผล

๓) ด้านความเสมอภาคในสิทธิทางการศึกษาความเหลื่อมล้ำในสิทธิและโอกาสทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม ถิ่นที่อยู่ต่างกัน มีช่องว่างห่างกันเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเด็กพิการ ข้อมูลในปี ๒๕๔๓ ชี้ว่าผู้พิการในวัยเรียนมีโอกาสดำเนินการศึกษามากกว่าร้อยละ ๑๕.๗ เท่านั้น ในขณะที่ประชากรในวัยเรียนที่เป็นคนปกติมีโอกาสดำเนินการศึกษามากกว่าร้อยละ ๙๐ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มด้อยโอกาสกลุ่มอื่น เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กกลุ่มเสี่ยง เด็กที่อยู่ในสภายากลำบาก ซึ่งเด็กในกลุ่มดังกล่าวมีโอกาสดำเนินการศึกษาน้อยกว่ากลุ่มอื่นๆ เรื่องนี้เป็นปัญหาวิกฤตในด้านความเสมอภาคและสิทธิทางการศึกษาที่รัฐจะต้องเร่งดำเนินการแก้ไข เพื่อลดความไม่เสมอภาคดังกล่าว

๔) ด้านการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ข้อมูลในปี พุทธศักราช ๒๕๔๓ จากรายงานของ IMD (International Institute for Management Development) พบว่า

ประเทศไทยมีคอมพิวเตอร์เฉลี่ย ๔๐ เครื่องต่อประชากร ๑,๐๐๐ คน และประชากรสามารถเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพียงร้อยละ ๒ มีโทรศัพท์พื้นฐาน ๑๒๕ คู่สายโทรศัพท์เคลื่อนที่ ๔๑ เครื่องต่อประชากร ๑,๐๐๐ คน เมื่อเทียบกับประเทศมาเลเซียซึ่งอยู่ติดกับประเทศไทย มีคอมพิวเตอร์โดยเฉลี่ยถึง ๙๕ เครื่อง ต่อประชากร ๑,๐๐๐ คน เข้าถึงอินเทอร์เน็ตร้อยละ ๗ มีโทรศัพท์พื้นฐาน ๒๑๙ คู่สายโทรศัพท์เคลื่อนที่ ๑๔๕ เครื่องต่อประชากร ๑,๐๐๐ คน นับว่าประเทศไทยยังสู้ไม่ได้เช่นกัน

๕) ความสามารถในการแข่งขันด้านอื่นๆ ความสามารถในการแข่งขันของคนไทยกับนานาประเทศเมื่อพิจารณาความสามารถในการแข่งขันของคนไทยกับนานาประเทศจากรายงานของ IMD ซึ่งเป็นสถาบันที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่มีชื่อเสียงระดับนานาชาติได้เสนอรายงานเปรียบเทียบอันดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศต่างๆ รวม ๔๓ ประเทศโดยใช้ข้อมูล ๘ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจภายในประเทศ ด้านความเป็นนานาชาติ ด้านรัฐบาลด้านการเงิน ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการจัดการ ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และด้านประชากร ที่รวบรวมจากแหล่งต่างๆ ได้ชี้ให้เห็นขีดความสามารถในการแข่งขันของคนไทยว่ายังด้อยกว่านานาประเทศ ซึ่งในช่วง พุทธศักราช ๒๕๔๐-๒๕๔๓ ประเทศไทยยังคงอยู่ในอันดับที่ต่ำกว่าประเทศเพื่อนบ้านเป็นอย่างมาก โดยอยู่ในอันดับที่ ๓๐ ขึ้นไปมาโดยตลอดประสิทธิภาพการผลิตที่ยังต่ำนำไปสู่รายได้ประชาชาติที่ต่ำด้วย จากรายงานของ UNDP ใน Human Development Report ๒๐๐๐ ที่แสดงรายได้ประชาชาติต่อหัวของประเทศต่างๆ ในปี ๒๕๔๑ ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า รายได้ประชาชาติต่อหัวของคนไทยต่ำกว่าประเทศสิงคโปร์ถึง ๑๑ เท่า ต่ำกว่าประเทศเกาหลีใต้ และมาเลเซียประมาณ ๓ เท่า และ ๐.๖ เท่า ตามลำดับ วิกฤตทางด้านสังคม วิกฤตทางด้านสังคม เป็นผลสืบเนื่องมาจากวิกฤตการศึกษาของชาติ เพราะทศวรรษที่ผ่านมาสังคมไทยเกิดความตกต่ำในทุกๆ ด้านอย่างรวดเร็ว ซึ่งความตกต่ำดังกล่าวเป็นที่ประจักษ์และสร้างความวิตกกังวลแก่สังคมไทยอย่างต่อเนื่องตลอดมาวิกฤตทางด้านสังคมที่เป็นประเด็นรุนแรงเกี่ยวเนื่องกับความอยู่รอดของชาติในเวลานี้มี ๒ ประเด็นหลักใหญ่ๆ ได้แก่วิกฤตด้านคุณธรรม จริยธรรมในสถานการณ์ปัจจุบัน คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเคยเป็นสำนึกรวมกันของคนในชาติและเป็นจุดแข็งของสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตกาลที่ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งสันติสุข^{๒๐} ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ผ่านมามีทั้งคณะสงฆ์ส่วนใหญ่คือ คณะสงฆ์เถรวาททั้งสองนิกายในประเทศไทยและคณะสงฆ์มหานิกาย โดยเฉพาะคณะสงฆ์อนัมนิกาย การลดลงของศาสนทายาทนั้นนับว่าเป็นวิกฤตมาก

ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาในองค์กรสงฆ์ที่ไม่สามารถแก้ไขได้อย่างมีระบบทันต่อเหตุการณ์ โดยมากก็ปล่อยให้กาลเวลาจัดการให้หายไปเองบ้างหรือไม่ก็ไม่ปล่อยให้บ้านเมืองเขาพิจารณาบ้าง ปัญหาขาดสามเณรบวชเรียน เนื่องจากการศึกษาทางโลกไม่ได้สร้างเงื่อนไขที่ชัดเจนสำหรับสนทนายาท ขาดระบบการจัดหางานรองรับในการดำรงชีพของพระภิกษุสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ ขาดการคัดสรรผู้ที่จะเข้ามาเป็นศาสนทายาทที่ดีเหล่านี้คือเรื่องที่จะต้องศึกษาจัดการบริหารทรัพยากรทางพระพุทธศาสนากรณีตัวอย่าง “สามเณรบางรูปที่มารับบวชเรียนตามกระบวนการศึกษาขององค์กรสงฆ์ที่ปัจจุบันยังใช้ระบบการเรียนการสอนระบบนี้อยู่ จนเรียกกันในหมู่ผู้คุ้นเคยว่า “ระบบตกง่าย ได้ยาก” และระบบ “ตกมาก ผู้ออกสอบเก่ง” คณะสงฆ์มีความภูมิใจแต่ผลลัพธ์ที่ได้ คือการศึกษาของพระเถรทุกระดับไม่มีเสถียรภาพทางการศึกษา จบนักธรรมชั้นเอกบางทีใช้เวลา ๕-๖ ปีเทียบเท่ากับการศึกษาช่วงประถมศึกษาปีที่ ๑-๖ คือ

^{๒๐} สรุปลจากการประชุมกลุ่มครั้งที่ ๒, (๒๒/๖/๒๕๕๕).

นักธรรมเอกชั้นเดียวสอบ อยู่ตั้ง ๕ ปี หรือมากกว่า เปรี๊ยะ ๙ ชั้นเดียวสอบมากกว่า ๒๐ ปี พอสอบได้ใช้พัดอยู่ไม่เกินปี ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ เป็นพระราชอาคันตุกะ อยู่อีกไม่ถึงปี มรณภาพ เพราะอายุมากกว่า ๗๐ ปี “การศึกษาไม่มีทุนการศึกษา ไม่มีการศึกษาภาคบังคับ ไม่มีการส่งเสริมที่เป็นระบบ ไม่มีโครงการอาหารกลางวัน ไม่มีโครงการนมโรงเรียน ไม่มีงานรองรับทั้ง ที่อยู่ หรือลาสิกขา ไม่มี อยู่กันตามมีตามเกิดไร้รูปแบบการจัดการ ใครมีกำลังก็จัดการกันไป ไม่มีกำลังก็ยุบไป ผู้จัดการศึกษาก็ไม่ได้จบการบริหารการศึกษา (บาลี นักธรรม) มาจากไหน ก็เพิ่งสอบผ่านปี ที่แล้วก็สอนกันไป นี่คือความเป็นจริงที่ต้องยอมรับและตระหนัก มุมมองของรัฐที่มีคือองค์กรสงฆ์ ยังเป็นแบบชั่วคราวชดเชยสงฆ์ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องประสานจัดการ แม้มีความตั้งใจจะคอยสนับสนุนอยู่ห่างๆ แต่ปัจจุบันนี้ไม่อาจถือคตินี้ได้อีกต่อไป ไม่ว่ารัฐบาลชุดไหนจะพูดถึงองค์กรพุทธก็หลังจากพูดถึงสถานเลี้ยงเด็กก่อนเกณฑ์เรียบร้อยแล้ว นั้นหมายถึงลำดับความสำคัญขององค์กรสงฆ์นั้น แทบจะไม่มี ถึงจะมีคำกล่าวกันว่า องค์กรสงฆ์นั้นดูแลกันได้ ถ้าหากมีอะไรจะให้ช่วยคงจะแสดงความจำนงมา การคิดเช่นนี้ เท่ากับการละทิ้งรากฐานทางจิตใจของคนในประเทศเมื่อโลกเจริญก้าวหน้าไปมากทุกส่วนของสังคมมีการปรับปรุงพัฒนานักอย่างเข้มแข็งเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ในประเทศและในโลกประเทศไทย ในภาครัฐทั้งที่มีบุคลากรที่มีความสามารถจำนวนมาก มีเครื่องมือเครื่องมือในการดำเนินการยังขับเคลื่อนได้ช้าและยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ยังคงถูกกล่าวหาว่าสู้ประเทศอื่นไม่ได้ นั้นไม่ต้องกล่าวถึงองค์กรสงฆ์ที่ไม่ได้มีมาตรการใดๆ นับวันบุคลากรที่มีคุณภาพของสงฆ์จะลดน้อยถอยลงปัจจุบันที่ยังอยู่ได้ก็เพราะมีข้างเผือกหลงเหลืออยู่การดำรงอยู่แบบระบบข้างเผือกนานๆ จะมีผู้ที่มีความรู้ความสามารถปรากฏสักครั้งนั้น เป็นระบบที่น่าเห็นใจมาก ในยุคปัจจุบันผู้ที่มีความสามารถล้วนแต่เป็นคฤหัสถ์ที่อยู่รายรอบ ได้ยินอยู่เสมอเกี่ยวกับคำพูดที่มาจากคฤหัสถ์บางคนที่ยกย่องบุคลากรในองค์กรว่า “ไม่มีความรู้ ถ้าหลัง มีแต่ต้องทำให้” นั้นหมายความว่าบุคลากรในองค์กรสงฆ์นั้น ขาดการเหลียวแล ขาดการดูแลให้มีความสามารถมาเป็นเวลานาน อาจมีบางท่านเท่านั้น ที่มีกำลังใจทำด้วยตนเอง ท่านบริหารจัดการของตนเอง ไม่ได้เป็นทีมงานอะไรไม่ได้มีการถ่ายทอดอุดมการณ์ หากผู้ที่ริเริ่มจบลง (อาจมรณภาพหรือลาสิกขาหรือย้ายที่อยู่) ทุกอย่างก็จบตาม ซึ่งเป็นเรื่องน่าเสียดาย บางครั้งอาจพอบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถก็ออกไปสู่โลกภายนอก เหมือนครั้งหนึ่งภาครัฐเผชิญกับโรคสมองไหลเหล่านี้ทั้ง หมดล้วนเป็นปัญหาด้านการบริหารจัดการในภาพรวมขององค์กรในทุกภารกิจทั้งสิ้น^{๒๑}

สรุปว่า จากการที่การศึกษาของชาติอ่อน คณะสงฆ์ก็ได้รับผลกระทบ เพราะคุณภาพการศึกษาจะสอดคล้องกับคุณภาพของบุคลากร ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การไม่มีกลุ่มเยาวชนเข้ามาบวชเรียน และมีน้อย ลดลงอย่างต่อเนื่อง มีผลระยะยาวในการขับเคลื่อนองค์กรในภาพรวมในทุกๆ ด้าน เช่น ด้านการบริหารขาดศาสนทายาทที่มีคุณภาพ ด้านศาสนศึกษาขาดผู้ศึกษาเล่าเรียน ด้านศึกษาสงเคราะห์รัฐให้การศึกษาคบคลุมมากขึ้นทั่วถึงมากขึ้น ด้านการเผยแผ่ไม่มีผู้มีความสามารถที่จะทำหน้าที่ได้

^{๒๑} สุวิญ รักษ์ตย์, “การบริหารจัดการทรัพยากรพุทธศาสนา : วิทยาการที่ต้องเรียนรู้”, เอกสารประกอบการบรรยายตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), (อิตสำเนา).

อย่างดี ด้านสาธารณูปการ ไม่มีแหล่งทุนให้การสนับสนุนการก่อสร้าง ด้านสาธารณะสงเคราะห์ไม่มีผู้มีจิตศรัทธาร่วมบุญ ร่วมทำบุญ สืบเนื่องจากความเจริญทางวัตถุที่เปลี่ยนไป ผู้คนเจริญด้านวัตถุ แต่ทางจิตใจกลับเสื่อมลงอย่างเด่นชัด และประการสำคัญ คือ คณะสงฆ์อานิสงฆ์ตนเองต้องตกอยู่ภายใต้การบริหารงานของคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ งานด้านต่าง ๆ ต้องรับนโยบายมาปฏิบัติ บางครั้งนโยบายขององค์กรใหญ่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมองค์กร ไม่สามารถขับเคลื่อนแผนงานได้ ผู้บริหารไม่มีวิสัยทัศน์ และไม่มียุทธศาสตร์ที่มองปัญหาอนาคต และแผนการบริหารที่รัดกุม

ปัจจุบันระบบการบริหารจัดการเป็นสิ่งที่สำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะขับเคลื่อนสถาบันหรือองค์กรนั้นๆ ให้มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน สำหรับพระพุทธศาสนาแล้วเปรียบเหมือนมีสินค้าชั้นดีเยี่ยม เกรดเอ เปรียบเหมือนเพชรแต่ขาดมืออาชีพในการนำเสนอสินค้า ขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดการเข้าไปจัดการให้อยู่ในระบบ ปัญหาอยู่ที่ขาดระบบการบริหารจัดการที่ดีและเหมาะสมกับยุคสมัยประการสำคัญที่สุดในการบริหารจัดการก็คือ วิสัยทัศน์ (Vision) คำๆ นี้ดูเหมือนจะใช้กันอย่างสะเปะสะปะ ขาดหลักปรัชญาของการจัดการ ที่เข้าใจกันโดยส่วนมาก หมายถึง การมองการณ์ไกลของคนหรือผู้นำบ้าง เป็นศักยภาพและความสามารถพิเศษบ้าง วิสัยทัศน์เป็นเรื่องของบุคคลไม่ใช่องค์กรบ้าง แต่แท้ที่จริงวิสัยทัศน์ หมายถึง ความมุ่งหมาย ความคาดหวังของบุคคลหรือองค์กรที่ประสงค์จะมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายๆ อย่าง หรือจะไปที่ใดที่หนึ่งในอนาคต วิสัยทัศน์นั้น มิใช่จะเกิดขึ้น ได้ลอยๆ แต่เกิดจากการศึกษาจัดการองค์ประกอบ (Factors) เหล่านี้คือ

- ๑) ข้อมูลข่าวสาร (Information) ทั้ง ภายในองค์กรและภายนอก
- ๒) องค์ความรู้ของบุคคลภายในองค์กร
- ๓) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creative Thinking)
- ๔) ความคาดหวังของผู้มีส่วนสำคัญขององค์กร (Stakeholder)
- ๕) การผสมผสานจินตนาการ และดุลพินิจทางด้านศักยภาพ ความสามารถทักษะ

ประสบการณ์ การเรียนรู้ขององค์กร

๖) ความสามารถในการคิดวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมขององค์กร และแนวโน้มที่พึงจะเป็นอย่างเป็นระบบ

๗) การกำหนดทางเลือกที่จะเดินไปสู่อนาคตโดยใช้กลยุทธ์เป็นตัวนำ

๘) มีความมุ่งมั่น รวมพลังสร้างนวัตกรรม (Innovation) ให้เกิดความเปลี่ยนแปลง คือ องค์กรอย่างเป็นรูปธรรม^{๒๒}

งานด้านการศึกษาสงเคราะห์นี้ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับการเผยแผ่ในเชิงรุกไว้สรุปได้ว่า

การเผยแผ่เชิงรุกด้วยการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการทำให้พระพุทธศาสนาครองความเป็นเสียงข้างมากในประเทศมาได้อย่างยาวนาน พระสงฆ์ในอดีตได้ทำการเผยแผ่เชิงรุกด้วยการทำหน้าที่เป็นครูสอนเด็กและเยาวชน วัดในอดีตทำหน้าที่เป็นโรงเรียน พระสงฆ์ไม่ได้สอนแต่วิชาพระพุทธศาสนาเท่านั้นยังได้สอนวิชาต่างๆ อีกมาก ประชาชนเป็นศิษย์จึงเคารพเชื่อฟังพระสงฆ์ ดังนั้นจึงเรียกการที่พระสงฆ์สอนในโรงเรียนว่า การศึกษาสงเคราะห์และเรียกการ

^{๒๒} วรยุทธ มาฆะศิริานนท์, การพัฒนาวิสัยทัศน์ผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอ็กสเปอร์เน็ท, ๒๕๕๒), หน้า ๒๗.

สอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรว่า ศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตใช้การศึกษาสงเคราะห์เป็นตัวนำ นับว่าเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการนำพุทธศาสนาเข้าหาประชาชนที่ได้ผลยิ่ง^{๒๓}

ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อนัมนิกายในภาพรวมยึดหลักปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ที่มีอยู่ทั่วราชอาณาจักรซึ่งปัจจุบันโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์มีอยู่ทั่วภูมิภาคของประเทศไทย เป็นสถานศึกษาที่ให้การศึกษาดูแลเด็กพิการบางส่วนและเด็กด้อยโอกาส มีหน้าที่จัดการศึกษาให้ได้มาตรฐานเพื่อรองรับสิทธิและโอกาสของผู้เรียน ซึ่งโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เป็นหน่วยงานหนึ่งอยู่ในสังกัดกรมสามัญศึกษา และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าสู่ระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ตามนโยบายของกรมสามัญศึกษาเช่นกัน โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แต่ละแห่ง จึงพัฒนาระบบบริหารและการจัดการต่างๆ ซึ่งได้ดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาตามนโยบายของกองการศึกษาสงเคราะห์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเป็นกระบวนการที่จะสร้างความมั่นใจให้กับผู้เกี่ยวข้องทางการศึกษาว่า

สถานศึกษาในสังกัดกองการศึกษาสงเคราะห์ สามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เป็นสถานศึกษาที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชุมชน สังคม และประเทศชาติโดยเน้นปลูกฝังให้นักเรียนมีจิตสำนึกในความเป็นไทยและรู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมของชาติ อีกทั้งยังช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสหรือเด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบากให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง นอกจากนี้ ยังเป็นการพัฒนา คุณภาพนักเรียน ซึ่งเป็นผู้ด้อยโอกาสให้มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถที่จำเป็น สามารถพึ่งตนเองได้ มีความรู้คู่คุณธรรม มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมายบ้านเมือง รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเพื่อสนับสนุนส่งเสริมการ

^{๒๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

พัฒนาทรัพยากรบุคคลให้มีคุณภาพ สามารถเป็นผู้นำชุมชน และเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐกับชุมชนได้ ทั้งนี้โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ได้มีนโยบายให้ดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาในทุกโรงเรียนแต่ยังไม่ก้าวหน้าไม่ประสบผลความสำเร็จ จนถึงขั้นรายงานต่อสาธารณะชนได้ว่ามีคุณภาพ เป็นข้อน่าสงสัยว่าได้เกิดปัญหาอะไรขึ้น ดังนั้นแนวทางการประกันคุณภาพการศึกษาที่ถูกต้อง จึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อจะยืนยันได้ว่า การจัดการศึกษาได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ และมีคุณภาพตามที่ตั้งไว้ด้วย^{๒๔}

สภาพปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ ในภาพรวม คณะสงฆ์อนัมนิกาย คือ การขาดบุคลากรที่จะเป็นตัวแทนของคณะสงฆ์ในองค์กรเข้าไปสอนวิชาที่เกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรม ตลอดจนวิชาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นเถรวาทและมหายานอย่างถูกต้อง มีแต่ครูสอนที่เป็นคฤหัสถ์ ที่เป็นอดีตพระสงฆ์ มากกว่า “ซึ่งปัญหาที่ตามมาคือ ไม่สามารถสื่อให้นักเรียนเข้าใจในหลักธรรมของพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง วิชาเหล่านี้แม้ผู้สอนจะเก่งและมีความสามารถเพียงใด ก็ไม่มีความซึ้งและศักดิ์สิทธิ์ เพราะขาดความเคารพซึ่งกันและกันด้านคุณธรรมและศีลธรรม เรียนเพื่อรู้แต่ขาดหลักการในการปฏิบัติที่ถูกต้องและสมบูรณ์”^{๒๕}

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันทางศาสนา การจัดการศรัทธาทางพระพุทธศาสนา จึงเน้นไปที่การบริหารองค์กรฝ่ายนักบวช โดยเฉพาะเน้นไปที่พระภิกษุกับภิกษุณีเป็นหลัก ภารกิจหลักของพระภิกษุและภิกษุณี รวมถึงอุบาสกอุบาสิกา นั้นมีภารกิจร่วมกันตามที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้เป็นรูปธรรมของพระพุทธปณิธาน ก่อนที่พระองค์จะทรงประกาศพระธรรมเทศนาแก่ท่านปัญจวัคคีย์ คือ การศึกษาพระสัทธรรม ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ที่สรุปรวมเป็น “ศาสนธรรมหรือพระธรรมวินัย” การปฏิบัติตามพระสัทธรรม คือ การน้อมนำเอาหลักของพระสัทธรรม “ปริยัติสัทธรรมที่ตนได้ศึกษามาตามลำดับนั่นเอง” น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติไปตามกำลังความสามารถ เมื่อปฏิบัติไปแล้วย่อมได้สัมผัสผลตามกำลังความสามารถในการปฏิบัติของตนการเผยแผ่พระสัทธรรม คือ นำเอาหลักธรรมที่ตนศึกษาและประพฤติปฏิบัติมาแล้ว ไปเผยแผ่ชี้แจงให้แก่คนอื่นต่อไป เป็นการหมุนวงล้อแล้วของพระสัทธรรมจากรอบแรกมาสู่อ้อมที่ ๒ หมุนกันไปตามลำดับจนกว่าจะตายจากโลกนี้ไปยามใดที่มีศาสนภัยเกิดขึ้นในรูปแบบใดก็ตาม พุทธบริษัทจะต้องสามารถแก้ไขปัญหานั้นให้ยุติลงด้วยความเรียบร้อยดังที่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงสรุปหน้าที่ของพระไว้ในหนังสือนวโกวาทว่า “พระสงฆ์ คือ หมู่ชนที่ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วย”^{๒๖} เมื่อมองจากพระพุทธปณิธาน จะพบความจริงว่า “การบริหารจัดการด้านการศึกษาตามแนวพุทธศาสนาจัดว่าสำคัญและขาดมิได้คือการบริหารจัดการของพระพุทธศาสนาทุกอย่างจะมารวมอยู่ที่คน สังเกตตอนที่พระพุทธเจ้าทรงปรารภปัญหาของชาวโลก ก่อนที่จะเสด็จออกผนวชทรงมองไปที่สัตว์โลกเป็นหลักใน

^{๒๔} กรมวิชาการ, การประกันคุณภาพของสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์กลางคพรว, ๒๕๔๒), หน้า ๓-๔.

^{๒๕} อังสุตบพวร (ชาติชัย เหยี่ยวคัง), (สัมภาษณ์ : ๑๕/๖/๒๕๕๕).

^{๒๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๗.

สัตว์โลกนั้นเองทรงเน้นไปที่คน”^{๒๗} หลังจากทรงตรัสรู้ทรงพิจารณาความประณีตของธรรมที่ยากต่อการทำความเข้าใจ จนทรงจำแนกคนออกไปเป็น ๔ ประเภท ทรงเปรียบเหมือนดอกบัว ๔ เหล่า คือ

๑. อุคฆติตถุญญ คนที่มีสติปัญญาดีมากสามารถรู้ธรรมเพียงยกหัวขึ้นมาแสดงสั้นๆ เท่านั้น

๒. วิปจิตถุญญ คนที่มีสติปัญญาลดลงมากกว่าพวกแรก จำต้องอธิบายขยายความแห่งหัวข้อธรรมเหล่านั้นจึงจะรู้ได้

๓. เนยฺย คนที่มีปัญญาน้อยกว่าประเภทที่ ๒ จะต้องมีการฝึกปรี้อบรมบ่มเพาะกันอย่างต่อเนื่องยาวนาน พอสมควรจึงสามารถเป็นรูปธรรมได้

๔. ปทปรม คนประเภทที่เรียกว่า ปทปรมะ ไม่สามารถจะสอนให้รู้ธรรมตามที่คนอื่นเขาสามารถรู้ได้จากเริ่มต้นทรงแสดงปฐมเทศนาเป็นต้นมา เราจึงพบงานบริหารจัดการซึ่งมีเรื่องคนเป็นหลัก แม้จะมีเรื่องอื่นๆ สอดแทรกเข้ามา ก็สืบเนื่องมาจากคน^{๒๘}

สรุปว่า สภาพปัญหาด้านการศึกษาสงเคราะห์ ในองค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกาย คือ การขาดบุคลากรที่จะสืบทอด ด้านการสอนและการนำหนักธรรมทางพุทธศาสนาหายานที่ถูกต้องเข้าไปสื่อให้กับผู้ศึกษาในโรงเรียน และสอนวิชาการทางศาสนาอย่างถูกต้องตามพุทธบัญญัติ และพุทธประสงค์ สภาพปัญหาที่เกิดองค์กรทางคณะสงฆ์ในภาพรวมไม่มีแผนเตรียมพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง ที่สอดคล้องกับวาทะปรัชญาของปรมาจารย์ด้านธุรกิจของจีอี คือ แจ็ค เวลช์ ซึ่งเป็นผู้นำทางการเปลี่ยนแปลงความเชื่อดั้งเดิมในการบริหารจัดการจนกลายเป็นกลยุทธ์ทางธุรกิจที่ใช้กันไปทั่วโลก ซึ่งได้กล่าวเน้นไว้ว่า “เปลี่ยนแปลงก่อนที่มันจะสายเกิน เปลี่ยนมันก่อนที่จะคุณจะถูกบังคับให้เปลี่ยน (Change before you are forced to change)” หมายความว่าหากถูกบีบให้เปลี่ยนจะพบกับความหายนะที่ไม่น่าให้อภัยที่ไม่ยอมเปลี่ยน นี่แสดงให้เห็นถึงการใส่ใจต่อความเคลื่อนไหวและพร้อมที่จะปรับตัวอยู่เสมอ องค์กรถูกบังคับโดยกฎเกณฑ์ที่ไม่ให้เปลี่ยนและจะต้องประสบกับความเสื่อมถอยอย่างต่อเนื่อง ที่ผ่านมาองค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกาย ไม่มีการเคลื่อนไหวเพื่อพัฒนาเปลี่ยนแปลง ถูกให้เปลี่ยนแปลงโดยระบบ ซึ่งบางครั้งไม่ได้สอดคล้องกับองค์กร เพราะคนภายนอกไม่รู้ระบบองค์กร กลับต้องมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลระบบการบริหารองค์กร

เกี่ยวกับอุปสรรคด้านกระบวนการบริหารจัดการงานด้านศาสนสงเคราะห์ ซึ่งเป็นงานที่สืบเนื่องมาจากสภาพปัญหา ซึ่งเป็นภาระตามกฎหมายอาเถรสมาคม เครื่องมือสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์นี้ได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ซึ่งถือเป็นนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของชาติครั้งแรกที่มีสถานะภาพเป็นพระราชบัญญัติ อันมีผลปฏิบัติยิ่งกว่านโยบายการปฏิรูปการศึกษาที่ผ่านมา การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ เป็นวิธีการหนึ่งในการปรับปรุงและพัฒนา คุณภาพของการศึกษา โดยเน้นกระบวนการประกันคุณภาพของกระบวนการบริหารและการให้บริการทางการศึกษาทั้งระบบ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดเกิดความมั่นใจในคุณภาพของผู้ที่สำเร็จ การศึกษาและเชื่อถือในคุณภาพของโรงเรียน เนื่องจากสภาพแวดล้อมของการศึกษาในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี เป็นปัจจัยที่

^{๒๗} พระบริหารอนัมนพต (บุญชู ดินทิน), (สัมภาษณ์ : ๑๕/๕/๒๕๕๕).

^{๒๘} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๑๘๓.

ทำให้สังคมเรียกร้องให้สถานศึกษาผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพ ควบคู่ไปกับการให้บริการทางการศึกษา “แต่ข้อเท็จจริง คือ พระราชบัญญัติฉบับนี้ก็มีผลที่สร้างความตกต่ำทางคุณภาพและปริมาณทางการศึกษาให้กับคณะสงฆ์อย่างมาก เพราะเป็นการบังคับให้เยาวชนที่มีใจที่จะบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียน กลับทำไม่ได้ เพราะต้องศึกษาให้พ้นเกณฑ์ หรือ ตามเกณฑ์ และตามข้อบังคับของพระราชบัญญัติฉบับนี้ ส่งผลโดยตรงกับองค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกาย เพราะขาดเยาวชนบวชเรียน และไม่มีผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง”^{๒๙} สภาพปัญหาเกี่ยวกับการศึกษา สงเคราะห์ที่คณะสงฆ์อนัมนิกายต้องเผชิญอยู่นี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการและนักบริหารอีกหลายท่านที่ได้ให้ทรรศนะไว้

ระบบการศึกษาไทยล้าสมัยไม่สร้างพลังทางปัญญาให้คนไทยเต็มศักยภาพของคนเป็นเหตุให้ชาติอ่อนแอทางปัญญา และเป็นระบบการศึกษาที่ก่อความทุกข์ยากให้แก่ผู้คนทั้งประเทศจนกระทั่งมีการถกเถียงทางการศึกษา คือ การที่มีคนที่มีความสามารถส่งลูกหลานของตนไปศึกษาที่อื่นที่เชื่อว่าเป็นการศึกษาที่ดีกว่าในประเทศ ทำไมเราไม่สร้างระบบการศึกษาที่ดีทัดเทียมหรือดีกว่าการศึกษาที่ดีๆ ในต่างประเทศ นี่คือ โจทย์ใหญ่ที่สุดที่คนไทยทุกคนต้องช่วยกันตีให้แตกและทำให้ได้ ถ้าเราไม่ปฏิรูปหรือปฏิวัติการศึกษาไทย คนไทยจะไม่พ้นจากความทุกข์ยากและวิกฤตการณ์นานาประการที่จะทับถมมากขึ้นทั้งเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ^{๓๐}

สมน อมรวิวัฒน์ ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับปัญหาการศึกษาของไทยในภาพรวมไว้ว่า “คำว่า ปฏิวัติ อาจจะดูน่ากลัว แต่ถ้าจะกลับมามองให้มุมานะปฏิวัติการศึกษาไทยก็หมายถึงประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าร่วมมือร่วมใจกันต่อสู้ด้วยสติปัญญาด้วยการเสียสละเพื่อเรียกร้องสิทธิทางการศึกษา ต่อสู้องานาจนการจัดการศึกษาให้กลับคืนสู่ครอบครัวชุมชนและสร้างอุดมการณ์ใหม่ร่วมกันว่า การศึกษาไทยจะเป็นไปเพื่อพัฒนาคุณภาพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ”^{๓๑}

รุ่ง แก้วแดง ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า

การจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของบุคคลสังคมและประเทศ ยิ่งเมื่อต้องเผชิญกับกระแสความคาดหวังของสังคมที่จะให้การแข่งขันในสังคมโลกด้วยแล้ว ก็ยิ่งเป็นความสับสน ความล้มเหลว และความล่าช้าที่เป็นปัญหาของการศึกษามากขึ้นจากมุมมองหรือทรรศนะของบุคคลสำคัญต่างๆ ที่เห็นพ้องต้องกัน ทำให้กล่าวได้ว่าการการศึกษาของไทยเรากำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤตอย่างยิ่งวิกฤตที่สำคัญของระบบการศึกษาไทย คือ ความทุกข์ของผู้เรียน เนื่องจากเนื้อหาที่เรียนไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวันต้องเรียนรู้ในเรื่องที่ไกลตัว ต้องสร้างจินตนาการด้วยความยากลำบาก และมีความทุกข์เพราะต้องท่องจำตลอดเวลา และได้สรุปในภาพรวมไว้ว่า วิกฤตการศึกษาดังกล่าวเกิดขึ้นในทุกระดับการศึกษาซึ่งหมายรวมถึงระดับอุดมศึกษาด้วย^{๓๒}

^{๒๙} อองพจนกรโกศล (ไพรัตน์ เหวตี้), (สัมภาษณ์ : ๑๗/๖/๒๕๕๕).

^{๓๐} อีระ รุญเจริญ, สภาพและปัญหาการบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาในประเทศไทย, รายงานการวิจัยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

ยุทธนา วงศ์วิระโยธิน ได้สรุปสาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ทางการศึกษาตามแนวคิดของ ศาสตราจารย์ นพ.ประเวศ วะสี ไว้ ๘ ประการคือ

(๑) ทิศุ้เกี่ยวกับการศึกษาที่ไม่ถูกต้องหมายถึง สังคมไทยมีวัฒนธรรมอำนาจจึงเน้น การศึกษาที่ “การสอน” และ “การหล่อหลอม” ไม่เน้นที่ “การเรียนรู้” และ “ความงอกงาม”

(๒) ขาดกระบวนการเรียนรู้ที่ดี

(๓) ครูดีมีไม่มากพอ

(๔) ระบบการศึกษาไม่ทั่วถึงและไม่ดีพอ

(๕) สังคมยังไม่เห็นคุณค่าและมีส่วนร่วม

(๖) ขาดระบบส่งเสริมครูดี

(๗) ขาดการมีส่วนร่วมขององค์กรอื่นในสังคม

(๘) ระบบบริหารการจัดการมีปัญหา^{๓๓}

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้กล่าวว่า การศึกษาของไทยอยู่ในสภาพเป็น “เรือนจำทาง ปัญญา” ไม่ใช่ “เรือนเพาะชำทางปัญญา” คนไทยรุ่นแล้วรุ่นเล่าได้ตกเป็น “นักโทษทางปัญญา” ทั้งนี้ เพราะ

(๑) การศึกษาขาดการสอนให้คนในสังคมรู้จักคิดเป็น ทำเป็น ประยุกต์เป็น เพราะสอน แบบท่องจำและถ่ายทอดข้อมูล ทฤษฎี หลักการ เป็นหลัก

(๒) การศึกษาไทยขาดการวาดภาพพึงประสงค์ให้กับคนไทยว่า การศึกษาจะให้เขาเป็น อย่างไร

(๓) การศึกษาที่พึงภาครัฐสูง ในขณะที่ภาครัฐนั้น “อ่อนแอ” “ล่าหลัง” “ไร้ ประสิทธิภาพ” “ขาดงบประมาณ” ขาดเอกภาพทางการศึกษา ขาดการประสานงานที่ดี

(๔) การศึกษาเน้นในระบบและสายสามัญมากกว่าการเน้นการเรียนนอกระบบ และ ความสมดุลกับการเรียนสายอาชีพทำให้ขาดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

(๕) การศึกษาไม่มีความเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และบริษัท เปลี่ยนแปลงตามกระแสโลก

(๖) การศึกษาขาดการสร้างวัฒนธรรมทางการศึกษาให้กับสังคม คนในสังคมไทยส่วนใหญ่ขาดการสร้างให้รักการศึกษา รักการเรียนรู้ และรักการคิดสร้างสรรค์จากการระดมผู้เชี่ยวชาญด้าน การศึกษา เพื่อค้นคว้าสรุปเกี่ยวกับการศึกษาของ^{๓๔}

สีปพนนท์ เกตุทัต ได้สรุปปัญหาวิกฤตของการศึกษาไทยไว้ดังนี้

๑) ความไม่เป็นเอกภาพของการจัดการศึกษาไทย

๒) การกระจายโอกาสทางการศึกษายังมีน้อย

๓) การศึกษาไทยเป็นการศึกษาแบบรวมศูนย์ไม่กระจายอำนาจ

๔) หลักสูตรทางการศึกษา ตลอดจนตำราเรียนขาดความยืดหยุ่น ไม่สอดคล้องกับ สภาพของท้องถิ่น

๕) หลักสูตรขาดเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ความรู้เกี่ยวกับเรื่องครอบครัว

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

๖) หลักสูตรล่ำสมัยและขาดคุณภาพ เนื้อหาสาระไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักการคิดอย่างเป็นระบบ

๗) เนื้อหาสาระการศึกษาขาดความเป็นไทย

๘) ความเหลื่อมล้ำของคุณภาพสถานศึกษาอันเนื่องจากการไม่กระจายครูที่มีคุณภาพ ความไม่พร้อมด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน อาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมอื่นๆ เป็นเหตุให้คุณภาพของนักเรียนไม่เท่าเทียมกัน

๙) ครูขาดคุณภาพ โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่ห่างไกลและทุรกันดาร เพราะยังขาดระบบการสร้างแรงจูงใจให้คนเก่ง คนดีมาเป็นครู

๑๐) การขาดการสนับสนุนเรื่องการพัฒนาคุณภาพบุคลากรทางการศึกษา เช่น เงินทุนสนับสนุนงานวิจัยน้อย

๑๑) การให้ความสำคัญเรื่องการจัดการศึกษาระดับต่างๆ ไม่สมดุล เช่น สนับสนุนงบประมาณให้การอุดมศึกษามากกว่าการศึกษาของเด็กเล็ก

๑๒) รัฐบาลและนักการเมืองขาดความจริงจังในการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๑๓) รัฐบาลไม่มีวิสัยทัศน์ทางการศึกษา ไม่ให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา

๑๔) รัฐบาลไม่ลงทุนเพื่อการศึกษาอย่างจริงจังและเอกชนมีส่วนร่วมสนับสนุนการศึกษาน้อย

๑๕) ผู้บริหารการศึกษาขาดความถนัดด้านการบริหารจัดการศึกษา

๑๖) การขาดหน่วยงานที่รับผิดชอบในการพัฒนาผู้อยู่ในตลาดแรงงาน ให้มีความสามารถเพิ่มขึ้นและมีปริมาณเพียงพอกับความต้องการ

๑๗) การแข่งขันในระบบการศึกษามีความรุนแรงเกินไป ทำให้เกิดภาวะเครียดแก่เยาวชนของชาติ

๑๘) การขาดการสนับสนุนในด้านการศึกษาแก่ภิกษุ สามเณร และแม่ชี

๑๙) ปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา

๒๐) ผู้ปกครองขาดจิตสำนึกในคุณค่าของการศึกษา^{๓๕}

ปัญหาการไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงเพราะเป็นเรื่องยากจะยอมรับได้ของบุคคลโดยทั่วไป “เพราะการเปลี่ยนแปลงหมายถึง การสูญเสียลักษณะเดิมที่เป็นอยู่ ทั้งยังบอกไม่ได้ว่าดีขึ้น หรือเลวลง เพราะในขณะที่เปลี่ยนนั้นผลยังไม่ปรากฏ ดังนั้น จึงมักจะได้ยินคำพูดที่กล่าวออกมาเสมอสำหรับผู้ที่ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในหมู่นักบริหารด้วยกันที่มีแนวคิดแบบอนุรักษนิยมมักจะพูดว่า “เราก็ออยู่ของเราดีแล้วอยู่อย่างนี้ก็ดีแล้วดีขึ้นไปทำไมที่มาอยู่ที่นี่ก็เพราะไม่ต้องการเปลี่ยนไปไหนนี่แหละ” หากกล่าวในแง่การบริหารเชิงรุก เชิงกลยุทธ์ศาสตร์ เพื่อรับกับสถานการณ์ในโลกอนาคตที่กำลังไล่ล่าแล้วทิ้ง ที่อยู่อย่างเดิมไม่เปลี่ยนนี่แหละ ในที่สุดบุคคลหรือองค์กรนั้นๆ จะถูกบีบจากสังคมหรือจากองค์ประกอบของโครงสร้างอื่นที่เปลี่ยนไป อาจไม่มีที่ให้สำหรับเขานี้คือ ผลจากการไม่เปลี่ยน ไม่ทันความเคลื่อนไหว เปรียบเหมือนการเล่นหมากรุกที่เขาล้อมกรอบไว้ ไม่เดินก็ไม่ได้ เดินก็ถูกกินแน่ เขา

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

เรียกหมากรุกเข้าตาจน เข้าข่ายอยู่ก็ไม่ได้ไปก็ไม่ได้ เพราะการไม่ยอมเปลี่ยนในระดับวิธีเริ่มหรือแนวคิด ก้าวหน้าเพื่อรับมือกับโลกอนาคต”^{๓๖}

สรุปว่า งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในภาพรวมซึ่งคณะสงฆ์เน้น ให้ความสำคัญอยู่ นั้น สืบเนื่องจากความอ่อนแอด้านการศึกษาของชาติ การบริหารด้านการศึกษาของ ชาติที่ผิดพลาด ส่งผลให้ส่วนต่างๆ ในสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องได้รับผลกระทบในภาพรวมไปโดย ปริยาย และการบริหารงานของคณะสงฆ์ในภาพรวมที่ไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ไม่มอง ความเปลี่ยนแปลงของอนาคต องค์กรต้องมีการพัฒนา แต่แผนในระยะสั้นและระยะยาว ไม่มี การ บริหารอยู่ในกรอบ ไม่มีการคิดนอกกรอบ เพื่อระบบใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง องค์กรไม่มีแผนรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ที่ชัดเจน

๓.๔ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารงานด้านการเผยแผ่

พระพุทธศาสนามีเป้าหมายของการเผยแผ่ธรรมะสูงสุด คือ ต้องการให้ผู้ฟังมีความหลุดพ้น จากกองทุกข์ เมื่อกาลเวลานั้นนาน พระพุทธศาสนาแพร่ไปสู่ดินแดนต่างๆ ทำให้จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ธรรมะมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของสังคม และวัฒนธรรมประเพณี ปัจจุบันการเผยแผ่มี เป้าหมายอย่างกว้างๆ เพื่อให้ผู้ฟังได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว และยังไม่เข้าใจยอมเข้าใจชัด ขึ้น บรรเทาความสงสัยสงสัยได้ ทำความเห็นให้ถูกต้องและจิตใจยอมผ่องใส ได้รับความสุขจากการปฏิบัติ ตามธรรมที่ได้ฟัง พระราชวรมุนี ได้กล่าวถึงจุดมุ่งเน้นของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธ ศาสนาไว้ว่า

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทุกคนขึ้น โดยมุ่งเน้น ถึงกลุ่มคนที่มีความวุ่นวาย หรือความทุกข์ทั้งหมด พระพุทธศาสนาจะเน้นที่หลักธรรม คำสอน เพื่อให้คนคิดถึงสาเหตุแห่งความทุกข์ ให้หยุดพิจารณาหลักธรรมตามเหตุผลที่เป็นจริง โดย อาศัยหลักของศรัทธา คือ ความเชื่อ แต่มีใช้เชื่ออย่างมกมาย ให้เชื่อด้วยหลักแห่งเหตุผล ตาม ความเป็นจริง เช่น ในเรื่องของอริยสัจ ๔ ข้อที่ว่าทุกข์ให้รู้ว่าเป็นทุกข์ เมื่อรู้แล้วให้นึกถึงสาเหตุ ที่ทำให้ทุกข์เกิด ให้พิจารณาถึงความดับทุกข์ และวิธีการแก้ทุกข์ สิ่งเหล่านี้เมื่อคิดถึงเหตุผลได้ แล้ว จุดแห่งปัญญาทั้งหลายก็จะเกิดตาม นี่คือหลักแห่งจินตามยปัญญา อันเป็นปัญญาที่เกิด จากการนึกคิดถึงเหตุผล พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นจุดแห่งความคิดมากมาย โดยอาศัย ศรัทธาเป็นตัวพื้นฐานและมีปัญญาเป็นผลที่เกิดตามมา^{๓๗}

จุดมุ่งเน้นของการเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธา และปัญญาที่ ถูกต้องพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยมที่สอนให้มนุษย์พึ่งตนเอง และอบรมพัฒนาดตนเอง ไม่นิยมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกที่ไร้ตัวตนและหาแก่นสารไม่ได้ โดยมุ่งเน้นในเรื่องของศรัทธาที่มีปัญญาและ การใช้ปัญญาอย่างมีเหตุผล ไม่หวังพึ่งพาสีงภายนอก ไม่ว่าจะเป็นเทพเจ้าสูงสุด หรือเทวดาใดๆ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเน้นหนักในเรื่องของการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักกำจัด ความทุกข์ ความเดือดร้อนด้วยการพิจารณา ให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์ แล้วแก้ไขให้ถูกทาง ไม่ให้

^{๓๖} อองสรภามมธุรส (เดชธร เกวีกขัน), (สัมภาษณ์ : ๑๗/๖/๒๕๕๕).

^{๓๗} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร : คณะธรรมจริยธรรม, ๒๕๒๕), หน้า ๓๗.

เชื่อถืออย่างมกมายไร้เหตุผล ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในเกสปุตตสูตร หรือบางที่เรียกว่า กาลามสูตร ซึ่งเป็นหลักในการพิจารณาหาเหตุผลก่อนที่จะเชื่ออะไรง่าย ๆ มี ๑๐ ประการ ได้แก่

- ๑) อย่าเชื่อเพียงเพราะได้ยินได้ฟังตามๆ กันมา
- ๒) อย่าเชื่อเพียงเพราะการถือสืบๆ กันมา
- ๓) อย่าเชื่อเพียงเพราะข่าวที่เล่าลือกัน
- ๔) อย่าเชื่อเพียงเพราะอ้างว่ามีอยู่ในตำานหรือคัมภีร์
- ๕) อย่าเชื่อเพียงเพราะตามหลักตรรกศาสตร์ หรือนักเดาเอาเอง
- ๖) อย่าเชื่อเพียงเพราะด้วยการคาดคะเน
- ๗) อย่าเชื่อเพียงเพราะด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
- ๘) อย่าเชื่อเพียงเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน
- ๙) อย่าเชื่อเพียงเพราะเห็นว่าผู้พูดเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ
- ๑๐) อย่าเชื่อเพียงเพราะนับว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา^{๓๘}

เมื่อคิดไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนด้วยประการเช่นนี้แล้ว สิ่งที่จะตามมาคือความรอบรู้ ความฉลาดอันเป็นผลมาจากการเรียนและคิด ซึ่งเรียกว่า การพัฒนาปัญญา โดยที่บ่อเกิดแห่งปัญญามี ๓ ประการคือ ๑) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาเหตุผล ๒) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน ๓) ภวานามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากประพจน์ปฏิบัติและฝึกฝนอบรม

๑) สุตมยปัญญา สุตะ โดยความหมายแปลว่า ฟัง การฟังเป็นการเพิ่มพูนสติปัญญาได้อย่างหนึ่ง แต่จะได้ผลดีต้องตั้งใจฟัง เช่น เมื่อครูสอนอยู่ในห้องเรียน ถ้าเราไม่ตั้งใจฟัง จิตใจไม่เป็นสมาธิ คิดไปถึงเรื่องอื่นๆ ถึงแม้จะฟัง แต่ถ้าใจไม่เป็นสมาธิแล้ว ก็เป็นสักแต่ว่าฟังไม่สังเกตไม่จดจำ ก็จะไม่ได้รับความรู้ ต้องตั้งใจฟัง รู้จักจับใจความสำคัญของเนื้อหาวิชาที่เรียนจึงจะได้ความรู้

๒) จินตามยปัญญา จินตะ โดยความหมาย แปลว่า คิด การเรียนนั้นถ้าเพียงแต่ฟังหรืออ่านเฉยๆ ไม่ใช้ความคิดพิจารณา ความรู้ที่ได้ก็ไม่แตกฉาน เป็นเพียงรู้เท่าตำรา ต้องอาศัยการคิดพิจารณาเหตุผลเปรียบเทียบกับ จึงจะมีความรู้กว้างขวาง การพิจารณาปัญญาให้กว้างขวางและคิดได้ลึกซึ้งนั้น ต้องรู้จักวิธีคิด หรือคิดถูกวิธีเอาความรู้ที่ได้จากการฟัง การอ่าน การเล่าเรียนมาเป็นพื้นฐาน แล้วคิดพิจารณาให้รอบครอบ การคิด การพิจารณาโดยใช้ปัญญาให้เข้าใจคุณค่ามองเห็นผลดีผลเสีย ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า “โยนิโสมนสิการ” คือ การพิจารณาโดยแยบคายพิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริง โดยสืบค้นหาเหตุไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุที่แท้ มีการแยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์ แห่งเหตุปัจจัยหรือไตรตรอง ให้รู้ว่าอะไรคืออะไร

๓) ภวานามยปัญญา ภาวนาโดยความหมายแปลว่า การทำให้เกิด การฝึกอบรม ภวานามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฝึกอบรมเจริญปัญญาให้รู้เท่าทัน เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนมีจิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติ มากกว่าการเรียนทางทฤษฎี แต่ขาดการปฏิบัติ^{๓๙}

ภาพประกอบ ๑๒ : กิจกรรมด้านการเผยแพร่ธรรม คณะสงฆ์อนัมนิกาย

พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกอบรมตนเองพึ่งตนเอง และการมุ่งอิสรภาพความหลุดพ้น โดยการฝึกอบรมตนเอง พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมตนเป็นอย่างมาก การปฏิบัติธรรมทุกอย่างในพระพุทธศาสนา เช่น การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา ล้วนเป็นการฝึกอบรมตนเองทั้งสิ้น หลักธรรมที่เกี่ยวกับการฝึกอบรมตนประกอบด้วย

๑) ภาวนา แปลว่า ทำให้เกิด ให้มีขึ้น ทำให้มีให้เป็นขึ้น หมายความว่าอะไรที่ยังไม่มีก็ทำให้มีขึ้น อะไรที่ยังไม่เป็นที่ทำให้เกิดเป็นขึ้น ซึ่งหมายถึง การฝึกอบรมเพื่อสร้างเสริมให้เกิดขึ้น เช่น การฝึกอบรมจิตให้เป็นสมาธิ การฝึกอบรมจิตให้มีเมตตา

๒) ทมะ แปลว่า การฝึก ในที่นี้หมายถึง การฝึกปรับปรุงตน การรู้จักข่มจิต ข่มใจ บังคับควบคุมตนเองได้ ไม่พูดไม่ทำอะไรไปตามอารมณ์ แต่พูดและทำตามเหตุผลที่พิจารณาแล้วว่าดีมีประโยชน์

๓) สิกขา แปลว่า การศึกษา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมมี ๓ อย่างรวมเรียกว่า สิกขา ประกอบด้วย คือ

(๑) อธิศีลสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องศีล ควบคุมความประพฤติทางกายและวาจา

(๒) อธิจิตตสิกขา ฝึกอบรมให้เรื่องจิต คือ การฝึกสมาธิ

(๓) อธิปัญญาสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา

สรุปว่า การพึ่งตนเอง พระพุทธศาสนา สอนให้รู้จักพึ่งตนเอง หวังผลสำเร็จด้วยการลงมือทำ และรู้จักแก้ไขปรับปรุงตนเอง อย่าไปหวังพึ่งปัจจัยภายนอก เพราะปัจจัยภายนอกนั้นไม่แน่นอน การรู้จักพึ่งตนเองมีจุดประสงค์เพื่อให้เรามีความเพียรพยายามในการที่จะประพฤติตนให้เป็นคนดี ทำความดียิ่งขึ้น และปรับปรุงตนเองให้มีความสามารถยิ่งขึ้น จุดมุ่งหมายจะบรรลุได้โดยตัวเราต้องทำ พระศาสดาก็ดี ครูอาจารย์ก็ดี เป็นเพียงผู้แนะผู้บอกทางเท่านั้น จุดมุ่งหมายในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์จะช่วยเหลือเราหรือนำเราไปสวรรค์ไปนิพพานนั้นไม่ได้ แต่ช่วยบอกทางชี้ทางและแนะนำพร่ำสอนกันได้ เป็นกัลยาณมิตรได้ แต่เมื่อถึงคราวปฏิบัติเราต้องปฏิบัติเอง เราจึงควรพึ่งตนเองให้มากที่สุด ทำให้ตัวเรามีสมรรถภาพ มีคุณภาพที่จะพึ่งตัวเอง ช่วยตัวเองได้ เป็นที่พึ่งของตนเองได้ จะพึ่งผู้อื่นต่อเมื่อจำเป็นเท่านั้น

คณะสงฆ์อนัมนิกาย เป็นคณะสงฆ์ฝ่ายมหายานรูปแบบการแต่งกายและวัตรปฏิบัติ คล้ายคลึงกับคณะสงฆ์จีนนิกาย เพราะมีแหล่งกำเนิดมาจากจีนโบราณ เพราะเมื่อศึกษาในรายละเอียดซึ่งเกี่ยวโยงกับประวัติศาสตร์ คำว่า “อนัมนิกาย” มาจากคำเดิมที่ว่า “อานัม (Annam)” ที่เป็นดินแดน

ประเทศเวียดนามในปัจจุบัน ที่ถูกแบ่งออกเป็น ๓ อาณาเขต คือ ตังเกี๋ย (Tong king) ได้แก่ แถบลุ่มแม่น้ำแดง อานัม (Annam) ได้แก่ แผ่นดินแคบยาวตามทอดชายฝั่งทะเล ที่อยู่ตอนกลางระหว่างตังเกี๋ยกับโคชินจีน และโคชินจีน (Cochin China) ได้แก่ แผ่นดินส่วนล่างทั้งหมด ปัจจุบันนี้ อานัมภาคใต้ เป็นอาณาจักรจัมปา ส่วนโคชินจีนเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรฟูนัน ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ในประเทศกัมพูชา ปัจจุบัน อาณาจักรอานัม มีอารยธรรมสืบสายมาจากจีน ส่วนจัมปากับฟูนันมีอารยธรรมที่สืบสายมาจากอินเดียอาณาจักรอานัมมีอายุเกือบ ๓ พันปี แต่ไม่มีหลักฐานชัดเจน จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๓๐๐ ได้จัดตั้งเป็นอาณาจักรเวียดนาม ที่แปลว่า อาณาจักรฝ่ายทักษิณ ต่อมาอาณาจักรเวียดนาม ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของจีน ใน พุทธศักราช ๔๓๓ เป็นเวลานานกว่า ๑,๐๐๐ ปี ในระยะนี้ เรียกประเทศเวียดนามว่า อานัม แปลว่า “ปักษ์ใต้ที่สงบ”^{๔๐} จากการตกเป็นเมืองขึ้นของจีน จึงได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากจีนแทบทั้งสิ้น รวมทั้งศาสนาด้วย ซึ่งเป็นพุทธศาสนาแบบมหายาน เมื่อคนเวียดนามเข้ามาอยู่ประเทศสยามด้วยการอพยพและการกวาดต้อนจากการทำสงคราม ซึ่งเป็นประเพณีอยู่แล้วที่ฝ่ายมีชัยจะกวาดต้อนผู้คนที่เป็นฝ่ายแพ้ไปเป็นข้าทาสบริวาร ไทยและเวียดนามเคยทำศึกสงครามกันมาก่อน ต่างก็มีชัยกันตามยุทธศาสตร์ของแม่ทัพแต่ละสมัย เมื่อฝ่ายไทยมีชัยชนะเหนือศัตรูก็มักจะใช้วิธีกวาดต้อนประชาชนมาเป็นเชลยและเป็นข้าทาสบริวาร ผู้คนเหล่านี้ไม่ได้มาตัวเปล่า มาพร้อมกับวัฒนธรรม ประเพณีและศาสนาซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวของตนเองก็นำมาด้วย จึงกลายเป็นองค์กรทางศาสนาคนไทยจึงพระสงฆ์ที่มากับคนเหล่านี้ตามชื่อเสียงของถิ่นกำเนิด พระญวน จึงกลายเป็นอนัมนิกายในกาลต่อมา “สภาพปัญหาเกี่ยวกับการเผยแผ่ของคณะสงฆ์อนัมนิกาย มีข้อแตกต่างจากคณะสงฆ์เถรวาท เพราะที่ผ่านมา พระสงฆ์อนัมนิกาย ไม่เคยได้รับนิมนต์เทศออกกรายการวิทยุและไม่เคยได้รับโอกาสเทศออกกรายการโทรทัศน์ เช่นกัน จากที่กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการด้านคลื่นวิทยุชุมชน คณะสงฆ์อนัมนิกายจึงได้รับโอกาสจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนเป็นของตนเอง และออกอากาศรายการธรรมที่เป็นมหายานอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้รับทราบกิจกรรมต่างๆ ของพุทธศาสนามหายานมากขึ้น และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มศรัทธาและความเจริญทางศาสนาได้อีกทาง ในภาพรวม”^{๔๑}

^{๔๐}Joanne Schrock, **Minority Groups in Thailand**, (Washington D.C. : Headquarters Department of the Army, 1970), P. 45.

^{๔๑}องวินัยธรธีรยุทธ เกียนคาย, (สัมภาษณ์ : ๑๘/๖/๒๕๕๕).

ภาพประกอบ ๑๓ : กิจกรรมการออกเผยแผ่ธรรมของคณะสงฆ์อนัมนิกาย

สภาพปัญหาแม้จะไม่ร้ายแรง เพราะชาวพุทธในประเทศไทยส่วนมากจะเป็นเถรวาท แต่ในภาพรวมเพื่อพระสงฆ์เถรวาทเกิดวิกฤตศรัทธาจากพุทธบริษัท ก็ส่งผลในภาพรวมหลายอย่างต่อพระสงฆ์มหานิกายเช่นกัน “พระสงฆ์อนัมนิกาย มีแนวคิดและยุทธศาสตร์ที่จะเผยแผ่พุทธศาสนาออกสู่นานาชาติ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ชาวเวียดนามได้อพยพไปตั้งรกรากอยู่เป็นจำนวนมาก คนเหล่านี้ยังมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่และเหนียวแน่นมั่นคงในพุทธศาสนาแต่ติดขัดที่กฎระเบียบของรัฐที่ออกมาแล้วไม่ส่งเสริมสนับสนุนให้คณะสงฆ์อนัมนิกาย ได้แสดงบทบาททางสังคมที่เด่นชัด ทุกอย่างยึดโยงอยู่กับคณะสงฆ์เถรวาทเป็นส่วนใหญ่ ปัญหางานด้านการเผยแผ่จึงมีไม่มากและไม่ร้ายแรง เพียงแต่ขาดบุคลากรที่จะทำหน้าที่ได้อย่างมบูรณ์ไม่มี มากพอ มีสถานีวิทยุกระจายเสียงแต่ขาดผู้เทศออกอากาศ ที่มีก็น้อยไม่ทั่วรูป ทำอยู่ในวงแคบและจำกัด เพราะต้องทำหน้าที่อื่นๆ ด้วย”^{๔๒}

สรุปว่า สภาพปัญหาเกี่ยวกับ ระบบการบริหารเกี่ยวกับการเผยแผ่ เป็นปัญหาที่องค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกายระดับผู้บริหารและประชากรที่ไม่อาจเพิ่มได้ตามที่คาดหวัง และไม่มีแผนระยะสั้นระยะยาวรองรับที่เด่นชัด จึงเป็นเหตุผลประการหนึ่งต้องส่งผลต่อระบบการเผยแผ่ไม่กว้างไกล ทำได้เฉพาะแต่การสร้างเว็บไซต์และเครือข่ายทางวิทยุชุมชนเท่านั้น

ภาพประ

.แห่งประเทศไทย

สืบเนื่องมาจากการเผยแผ่ที่มีปัญหา จึงส่งผลให้เกิดอุปสรรคต่อการบริหารจัดการ เพราะไม่มีบุคลากร ที่จะทำหน้าที่ และสร้างรูปแบบการเผยแผ่ที่เด่นชัด “ปัจจุบันพระเถรวาทในคณะสงฆ์อนัมนิกาย มีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่อง เป็นเงื่อนไขประการหนึ่งที่ไม่สามารถทำให้องค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกายเติบโตได้อย่างต่อเนื่อง เป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อการเจริญเติบโตขององค์กร แม้ว่าองค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกายมีมานานในประเทศไทย มากกว่า ๒๐๐ ปี แต่กลับมีวัดในคณะสงฆ์อนัมนิกายไม่ถึง ๓๐ วัด พระเถรวาทในอนัมนิกายมีสถิติไม่ถึง ๕๐๐ รูป”^{๔๓}

สรุปว่า ในภาพรวม การที่องค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกายมีอุปสรรคด้านการเผยแผ่ มีปัจจัยมาจากหลายสาเหตุ คือ “ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก ซึ่งเกี่ยวข้องในภาพรวมต่ออุปสรรคของการพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยภายใน คือ องค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกายเองที่ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพในการเผยแผ่ ปัจจัยภายนอก คือ ในประเทศไทยมีศาสนิกที่นับถือพุทธศาสนาหายากอย่างจริงๆ มี

^{๔๒} องค์การวัฒนธรรมปัญญารัตนสมุท มินห์ลัป, (สัมภาษณ์ : ๑๘/๖/๒๕๕๕).

^{๔๓} องค์การวัฒนธรรมปัญญารัตนสมุท มินห์ลัป, (สัมภาษณ์ : ๑๘/๖/๒๕๕๕).

สัดส่วนและเปอร์เซ็นต์น้อยมาก และมีก็ถูกแบ่งจากคณะสงฆ์นิคมหายานเอง เพราะมหายานในประเทศไทยมี ๒ องค์คร คือ มหายานแบบญวน และมหายานแบบจีน ทั้งสองนิกายแม้ปฏิบัติไม่แตกต่างกันแต่สังคมไทยมีค่านิยมและยอมรับพุทธศาสนาแบบเถรวาทมากกว่า”^{๔๔} และในภาพรวมปัญหาและอุปสรรคในองค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกาย ด้านการเผยแผ่ มี อยู่สองประเด็น หลัก คือ ขาดศาสนทายาท และขาดบุคลากร ในการสืบสานสืบทอด งานด้านการเผยแผ่อย่างเป็นระบบ

๓.๕ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารงานด้านการสาธารณูปการ

งานเกี่ยวกับสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง “การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงาน บุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือ เกื้อกูลอุดหนุนจนเจือกิจการของรัฐหรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่ซึ่งจะเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปและการเกื้อกูลทาประโยชน์ร่วมกันทั้งให้คำแนะนำสอนความคิดและวัตถุสิ่งของตามแนวความคิดทางพระพุทธศาสนา ถือว่าการให้ธรรมเป็นทานย่อมชนะการให้ทานทั้งปวงฉะนั้นการสอนหนังสือก็ดีกว่าการแนะนำที่เกี่ยวกับความรู้ที่ดีจัดเป็นสาธารณประโยชน์ทั้งนั้น”^{๔๕} ที่ผ่านมามีงานเกี่ยวกับการสาธารณสงเคราะห์ ในองค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกาย แยกโดยลักษณะคือ

๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล เช่น หน่วยอบรม อบต. (หน่วยอบรมประจำตำบล) งานสร้างห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจน

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ส่วนรวมและสาธารณ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาวัด

๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง การขุดคลอง การพัฒนาก่อสร้างวัดพัฒนาโรงเรียน

๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป เช่น การช่วยเหลือผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยากเพราะภัยทางธรรมชาติ เช่น ภัยแล้ง อุทกภัย อัคคีภัย เหล่านี้ถือว่าการสงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่นทั้งนั้นรวมไปถึงการสงเคราะห์คนวัยชรา สถานเด็กกำพร้า^{๔๖}

งานเกี่ยวกับการสาธารณูปการ เป็นภาระหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาตรา ๓๗ (๑) ว่า “เจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษา วัด จัดกิจกรรมและการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี” การสาธารณูปการ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์” สำหรับสาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางเรียกว่า “การสาธารณูปการ” หมายถึง

๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน

^{๔๔} อังวณัยธรธีรยุทธ เกียนคาย, (สัมภาษณ์ : ๑๘/๖/๒๕๕๕).

^{๔๕} พระครูปลัดอาทิตย์ อดตเวที (ซองดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๘.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

๒. กิจกรรมอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง

๓. กิจกรรมของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัด^{๔๗}

การสาธารณูปการทั้ง ๔ ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตามมาตรา ๓๗ (๑) ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี การสาธารณูปการ ตามความหมายที่กล่าวมานี้ จะมีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน ๓ ประการคือ

๑. การกระทำด้วยแรงความคิด แรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม

๒. การกระทำด้วยเอกสารรายงาน

๓. การกระทำโดยการจัดประโยชน์^{๔๘}

การกระทำใน ๓ ลักษณะนี้ บางอย่างเป็นกิจการเฉพาะในหน้าที่ของเจ้าอาวาส เพราะเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติโดยตรง เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการ โดยเฉพาะงานบางอย่างเริ่มแล้วผ่านการพิจารณาตามลำดับ ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์และฝ่ายราชอาณาจักร บางอย่างเริ่มต้นจากเจ้าคณะ และหรือเจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักรหรือผู้มีศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์ ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามระเบียบแบบแผนคณะสงฆ์ ดังนั้น ผู้จัดการสาธารณูปการได้แก่

๑. เจ้าอาวาส

๒. เจ้าคณะ

๓. เจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร

๔. ผู้เจริญด้วยศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์

การจัดการสาธารณูปการ หมายถึงการลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มียุอยู่เดิมหรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการคือ ควบคุมสาธารณูปการ ส่งเสริมสาธารณูปการการควบคุมดูแลแล้วนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติสวดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาสดังนี้

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา

๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอสมควรแก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน

^{๔๗} พระศรีปริยัติโมลี, (สมชัย กุศลจิตโต), **สงฆ์ผู้นำสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๙.

^{๔๘} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (นครปฐม : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕), (เอกสารอัดสำเนา).

๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ

๔. ควบคุมการเงินและบัญชีรายรับและรายจ่ายของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี

๕. ควบคุมดูแลเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาสเช่นรายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง

๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวงการส่งเสริมกิจการของวัด เจ้าคณะทุกชั้นควรส่งเสริมเจ้าอาวาสในการสาธารณูปการ ดังนี้

๑. ออกตรวจตราเยี่ยมเจ้าอาวาสให้เร่งรัดการพัฒนาวัด

๒. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสดังนี้

๒.๑ จัดหาช่างดำเนินการก่อสร้าง

๒.๒ จัดแปลนอาคารตลอดแผนผังวัด

๒.๓ ดูแลการหาทุนก่อสร้างด้วยการขอเงินงบประมาณ

๒.๔ ให้คำชี้แจง แนะนำการปฏิบัติงานสาธารณูปการเพื่อเข้าใจให้ถูกต้อง

๒.๕ ขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านซึ่งมีการสาธารณูปการเป็นเหตุ

๓. แนะนำการจัดงานวัด และการเรียไร ให้เป็นไปตามระเบียบและคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๔. ช่วยยกฐานะวัดที่ได้พัฒนาดีแล้ว เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

๕. ช่วยยกย่องเจ้าอาวาสผู้มีผลงานสาธารณูปการดี หรือแม่แต่รองเจ้าอาวาส และหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสก็ควรยกย่องด้วยแต่อย่าเกินกว่าเจ้าอาวาส

๖. แนะนำชี้แจงการจัดประโยชน์ของวัดให้ถูกต้องตามกฎหมาย^{๔๙}

สรุปว่า งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานระดับบารมีเจ้าอาวาสและเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาสและเห็นผลงานของเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานอื่น แต่มักเป็นเหตุก่อปัญหาเช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลูกหลานใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ดีแล้ว การขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัคปรองดองสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การณคณสงฆ์ และการพระศาสดาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการ จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของเจ้าคณะทุกระดับชั้น

สภาพปัญหา เกี่ยวกับงานด้านสาธารณูปการ คณะสงฆ์อนัมนิกายเผชิญ คือ “ปัญหาการขาดแหล่งทุนสนับสนุนอย่างเป็นระบบ วัดซึ่งเป็นสถานที่สำหรับอยู่ประจำของพระภิกษุสามเณร และใช้เป็นแหล่งพักพิงชั่วคราวสำหรับประชาชนผู้เดือดร้อนได้ กลับประสบปัญหาเพราะคณะสงฆ์อนัมนิกายแม้จะอยู่ในเมืองไทยมานาน มากกว่า ๒๐๐ ปี กลับมีวัดและสำนักสงฆ์ไม่ถึง ๒๐ วัดทั่วประเทศ และมีพระเณรประมาณ ๓๐๐ องค์ ซึ่งต่างจากศาสนาอื่นอย่างมากมายมหาศาล และศาสนิกก็มีจำกัด ที่มีอยู่ปัจจุบัน คือ ชาวไทยเชื้อสายจีน ที่เป็นชาวไทยเชื้อสายญวนหรือเวียดนามโดยตรงมีไม่มาก แม้มีก็ไม่ได้

^{๔๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), ๑

สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิม นับศาสนาอื่น ที่เป็นพุทธก็เป็นพุทธแบบเถรวาทมากกว่าที่เป็นชาวพุทธแบบมหายานโดยตรง”^{๕๐}

ภาพประกอบ ๑๕ : งานสาธารณูปการของคณะสงฆ์อนัมนิกาย

งานสาธารณูปการ เป็นงานอาสา เป็นงานที่ต้องใช้คนที่มีจิตอาสา และมีใจรักอย่างแรงกล้า จึงจะทำได้ “บุคลากรระดับผู้บริหารขององค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกาย ทั่วประเทศมีอยู่ประมาณไม่เกิน ๒๐ รูป ในจำนวนนี้เป็นทั้งผู้บริหารระดับวัดและดับองค์กร ทำงานทุกประเภท รวมทั้งงานด้านการเผยแผ่ด้วย และงานสาธารณูปการเกี่ยวข้องกับงานด้านการก่อสร้าง และการบริหารงานด้านการศึกษา แต่ด้วยเงื่อนไขทางองค์กรที่ขาดบุคลากร ส่งผลให้งานด้านนี้ด้อยและขาดคุณภาพอย่างสิ้นเชิง”^{๕๑}

ความมุ่งหมายของงานสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาวัดและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่อาณวยประโยชน์แก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไป การบริหารกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา ในด้านสาธารณูปการของวัดคณะสงฆ์อนัมนิกายในปัจจุบัน ในภาพรวมแบ่งได้ ๓ เรื่อง คือ

๑. การบูรณะและพัฒนาวัดให้อยู่ในสภาพดี
๒. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ ภายในวัด
๓. การดูแลรักษา เสนาสนะและอาคาร

การจัดการศาสนสมบัติของวัด และการบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสุข หรือเกิดสัปปายะ ๔ อย่าง คือ

- ๑) อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นที่สบาย คือ ทาให้วัดเป็นอารามเป็นที่ร่มรื่นร่มเย็นเป็นรมณีสถานเจริญตาสบายในแก่ผู้พบเห็นเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ
- ๒) อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบายตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

^{๕๐} องวินัยธรธีรยุทธ เกียนคาย, (สัมภาษณ์ : ๑๙/๖/๒๕๕๕).

^{๕๑} องปลัดธรรมปัญญาธิวัตรสมพัฒน์ มินห์ลับ, (สัมภาษณ์ : ๑๙/๖/๒๕๕๕).

๓) บุคคลสัปายะ บุคคลเป็นที่สบายบางแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องบุคคลภายในวัด หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสกอุบาสิกา และเด็กวัด วัดใดดี หรือไม่ดี ดูได้จากบุคคล ๔ ประเภทนี้ สาธารณูปการจึงควรคำนึงถึงบุคคล ๔ ประเภทนี้ โดยการจัดอยู่ที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปนกัน

๔) ธรรมสัปายะ ธรรมเป็นที่สบายจุดมุ่งหมาย คือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม^{๕๒}

สรุปว่า ปัญหาด้านสาธารณูปการขององค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกายในภาพรวม คือ ขาดบุคลากร ขาดงบประมาณ และการวางแผนในระยะยาว เพื่อการพัฒนาให้องค์กรเจริญเติบโตอย่างเป็นระบบและเป็นองค์กรที่ชี้แนะทางจิตวิญญาณของสังคมอย่างแท้จริง การบริหารงานด้านสาธารณูปการ ซึ่งเป็นงานช่วยเหลือสังคม เป็นงานอาสา ผู้ปฏิบัติต้องจิตอาสาสูง ทำงานเพื่องาน ไม่หวังผลตอบแทน ไม่หวังความก้าวหน้าจากงาน เพียงเพื่อความสำเร็จของงาน และสังคมได้ประโยชน์ก็พอ อุปสรรคที่สำคัญต่อการบริหารงานด้านสาธารณูปการในองค์กรทางศาสนา โดยเฉพาะ คณะสงฆ์มหานิกายฝ่ายอนัมนิกาย มีมาอย่างต่อเนื่อง “งานเกี่ยวกับสาธารณูปการที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการความเจริญขององค์กร คือ เงิน คน และปัจจัยแวดล้อมด้านพุทธศาสนิกชนที่เป็นชาวพุทธแบบมหายานจริงๆ ในโลกมีพุทธศาสนิกชน มากเป็นอันดับ ๓ ของโลก และพุทธศาสนิกชนที่เป็นมหายานจะมากที่สุด แต่พุทธศาสนิกชนเหล่านี้ ไม่ได้อยู่ในเมืองไทย กระจายอยู่ทั่วไปในโลก สัดส่วนศาสนิกที่เป็นมหายานในประเทศไทยจริงๆ ไม่มากมายเลย”^{๕๓}

อุปสรรคที่บั่นทอนและเป็นปัญหาระยะยาวเกี่ยวกับคณะสงฆ์อนัมนิกาย ซึ่งถูกมองจากหลายฝ่ายและมีแนวโน้มว่าจะเป็นเช่นนั้น คือ การลดลงอย่างต่อเนื่องของพระเถระในภาพรวม จะส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการและสอดคล้องกับหลักคำสอนที่ว่า พระสังฆธรรมของพระพุทธเจ้าจะอันตรธาน หรือเสื่อมสลายไปจากโลกตามที่พระนาคเสนกล่าวไว้ว่า ความเสื่อมแห่งพระพุทธศาสนาจะมีเพราะเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. อธิคมอันตรธาน (หรือ ปฏิเวธอันตรธาน) หมายความว่าไม่มีการบรรลุมรรคผล คือไม่มีพระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี อรหันต์ ไม่มีแล้ว

๒. ปฏิปัตติอันตรธาน หมายความว่า ยังมีการให้ทาน มีการบริจาค มีการรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ต้องถามตัวเองว่าเราทำสิ่งเหล่านี้ได้ไหม ถ้าทำไม่ได้เลยก็จบ ถ้าศีลไม่มีก็มิอาจบรรลุมรรคผล เพราะการบรรลุมรรคผลต้องมีฐานจากศีลเป็นหลัก

๓. ลิงคัตถธาน คำว่า ลิงค แปลว่า เพศ คือเพศอันตรธาน คือไม่ค่อยมีพระหรือสามเณรมาบวชกันแล้ว โดยดูจากสถิติ ไม่ดูจากที่บวชตามประเพณี เพราะเป็นการบวชตามค่านิยม ให้นับที่บวชเรียนกันจริงๆ เป็นพรรษาๆ ดูว่าจำนวนลดลงจริงๆไหม กับกฎหมายการศึกษาภาคบังคับว่ามีผลกระทบไหม การได้เปรียญ ๙ ตั้งแต่เป็นสามเณร ต้องบวชตั้งแต่อายุ ๑๒ คือจบ ชั้นประถมปีที่ ๖ แล้วบวชเลย สอบไม่ตก จนอายุ ๒๑-๒๒ ปี เป็นนาคหลวง ในหลวงเป็นเจ้าภาพบวชให้ที่วัดพระแก้ว ถ้า

^{๕๒} พระครูปลัดอาทิตย์ อดตเวที (ซองดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๕๘.

^{๕๓} อังวณัยธรรมยุทธ เกียนคาย, (สัมภาษณ์ : ๑๙/๖/๒๕๕๕).

การศึกษาภาคบังคับขยายมาถึงระดับ มัธยมศึกษาปีที่ ๓ เด็กอายุ ๑๕ ปี แล้วมาบวช อีก ๕-๖ ปีก็ได้แค่เปรียญประโยค ๕-๖ แต่ก็ยังมีอีกช่องทางหนึ่งที่ได้ผล ก็คือการที่พระได้มาจัดระบบการศึกษา เรียกว่าปริยัติสายสามัญ คือให้ภิกษุ สามเณร ได้มาบวชแล้วเรียน ทั้งทางโลก มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ ทั้งนักธรรมทั้งบาลี ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จำนวนพระภิกษุ สามเณรไม่ลดไป ซึ่งเป็นช่องทางที่รัฐบาลเปิดให้ ในอรรถกถาในบางที่ได้อธิบายว่า “ลึงค์อันตรายคือการที่ภิกษุ สามเณร มีเมีย มีลูก คือหมายความว่า แม้ครองเพศบรรพชิต แต่พฤติกรรมแบบชาวบ้าน ประกอบอาชีพ เลี้ยงลูก เลี้ยงเมีย ลักษณะนี้คือ ลึงค์อันตราย ซึ่งก็เริ่มมีปรากฏแล้ว อย่างเช่นในญี่ปุ่น เกาหลี”^{๕๔} พระสัทธรรมอันตรายที่พระเจ้ามลิந்தยกมาถามนี้ มีสาระสำคัญว่า พระพุทธศาสนาจะเสื่อมได้อย่างไร คนปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ โลกนี้ก็จะไม่ร่วงจากพระอรหันต์ และที่ว่าพระสัทธรรมจะอยู่ในโลกนี้ ๕,๐๐๐ ปี ไม่น่าจะจริง จะเป็นเพียงการอุปมาของพระพุทธเจ้าโดยมีภิกษุณีเป็นเงื่อนไข ซึ่งพระพุทธเจ้าได้วางกฎเหล็กจนทำให้ภิกษุณีหมดไปโดยปริยาย ในส่วนของคณะสงฆ์มหานิกายฝ่ายอนัมนิกาย เงื่อนไขที่จะไม่ส่งผลถึงความเจริญขององค์กร คือการลดลงของพระเถระที่จะเป็นศาสนทายาทสืบทอดพระพุทธศาสนาในระยะยาว

สรุปว่า อุปสรรคสำคัญที่ส่งผลโดยตรงกับพัฒนาการแต่ละด้านขององค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกาย คือ

๑. จำนวนสามเณรลดลง อันเป็นผลจากนโยบายการศึกษาภาคบังคับของรัฐ ซึ่งขยายไปจนถึง ม.๓ และกำลังจะขยายไปถึง ม.๖ อีกทั้งยังสามารถขยายออกไปครอบคลุมทั่วประเทศ ทำให้พ่อแม่ในชนบทนิยมส่งลูกไปโรงเรียนมากกว่าที่จะส่งลูกไปบวชเณร เพื่อแสวงโอกาสทางการศึกษาอย่างแต่ก่อน สมัยก่อนพระหนุ่มจำนวนไม่น้อยในชนบทก็มาจากเณรที่บวชแล้วยังไม่สึก อาจจะเพราะต้องการเรียนต่อให้สูงขึ้น หรือเพราะมีศรัทธาปสาทะในพระศาสนา

๒. การขาดแรงงานในหมู่บ้าน สมัยก่อนครอบครัวหนึ่งๆ มีลูกหลายคน ใครที่มาบวช (ตามประเพณี) มักจะบวชได้นานอย่างน้อยทั้งพรรษา หรืออาจทั้งปี ไม่เป็นภาระแก่ที่บ้าน เพราะที่บ้านมีแรงงานหลายคน แต่เดี๋ยวนี้คนหนุ่มบวชนานไม่ได้ เพราะครอบครัวหนึ่งมีลูกแค่ ๑-๒ คน ใครมาบวชก็จะทำให้คนที่เหลือมีงานหนักเพิ่มขึ้น ดังนั้นมักจะบวชแค่ ๑ เดือนอย่างมาก

๓. “ความรู้” ที่ได้จากการบวช ไม่สอดคล้องกับชีวิตของคนปัจจุบัน สมัยก่อนคนนิยมบวชเรียน เพราะเขาเห็นว่า “คุ้มค่า” เป็นประโยชน์แก่ชีวิตฆราวาส นอกจากทำให้อ่านออกเขียนได้ และรู้วิชาทางโลก หรือวิชาช่างแล้ว สึกไปก็มีคนพร้อมยกลูกสาวให้ (เพราะถือว่าเป็นคนสุก) เช่น “เพื่อเป็นบุญกุศลให้พ่อแม่ หรือให้พ่อแม่เกาะชายจีวรขึ้นสวรรค์”

๔. วัดขาดผู้ให้การศึกษาหรือแนะนำสั่งสอน ไม่เพียงการแนะนำสั่งสอนในทางโลกเท่านั้น แม้แต่การให้การศึกษาในทางธรรม รวมถึงการอบรมกิริยามารยาท เวลานี้วัดส่วนใหญ่โดยเฉพาะในชนบท ไม่ได้ทำหน้าที่นี้เลย เพราะเจ้าอาวาสหรือพระในวัด ขาดความรู้ความสามารถ ส่วนหนึ่งเพราะเพิ่งมาบวชได้ไม่นาน เป็นพระจำพวก “หลวงตา” ความรู้ทางปริยัติธรรมก็ขาด ประสบการณ์การปฏิบัติธรรมก็มีน้อยมาก ส่วนความรู้ทางโลกหรือการทำมาหากินก็ไม่ทันหรือสอดคล้องกับโลกสมัยใหม่

๕. พระที่เป็นที่นับถือของชาวบ้านน้อยลง แม้พระในปัจจุบันจะมีจุดอ่อนด้านความรู้ทางโลก แต่หากมีศีลาจารวัตรน่าศรัทธา ก็ยังสามารถดึงดูดคนให้เข้าวัดได้ อย่างน้อยพ่อแม่ก็อยากให้ลูกมาบวชเพื่อให้หลวงพ่อสั่งสอนในทางวินัยหรือความประพฤติ แต่ความที่เจ้าอาวาสจำนวนไม่น้อยไม่ทำ

^{๕๔} อดิศักดิ์ อดิศักดิ์ (ไพรัตน์ เหวตี้), (สัมภาษณ์ : ๑๙/๖/๒๕๕๕).

ตัวให้นำนับถือ มีชีวิตหรือความรู้สึกนึกคิดไม่ต่างจากฆราวาส ชาวบ้านจึงไม่กระตือรือร้นที่จะส่งลูกมาบวชกับท่าน หลายคนกลับมีเรื่องวิวาทขัดแย้งกับพระหรือเจ้าอาวาสด้วยซ้ำ

๖. สองประการหลังมีสาเหตุสำคัญมาจากการที่พระส่วนใหญ่ขาดการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ปัญหานี้โยงไปถึงนโยบายการศึกษาคณะสงฆ์ ที่ปล่อยให้แต่ละวัดจัดการกันเอง โดยคณะสงฆ์ดูแลแต่เรื่องการสอบหรือการวัดผลเท่านั้น อีกทั้งการศึกษาดังกล่าวก็จำกัดแต่ในด้านปริยัติ ขาดด้านปฏิบัติ โดยที่ปริยัติก็เน้นแต่การท่องจำ ไม่พัฒนาความสามารถในการคิดและประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับโลกสมัยใหม่

๗. ระบบการปกครองคณะสงฆ์ไม่เอื้อต่อการศึกษาคณะสงฆ์ กล่าวคือไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาของคณะสงฆ์ แต่ให้ความสำคัญกับเรื่องอื่นมากกว่า เช่น การก่อสร้าง ยิ่งระบบเปิดช่องให้มีการวิ่งเต้นทางสมณศักดิ์ ยิ่งไม่มีแรงจูงใจให้เจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการทุ่มเทให้กับการศึกษา

๓.๖ ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารงานด้านการสาธารณสงเคราะห์

แนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวถึงการบริหารงานด้านต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการปฏิบัติงานของผู้เกี่ยวข้อง ๒ ส่วน คือ ผู้บริหาร และผู้รับนโยบายของผู้บริหาร โดยทั่วไปจะกล่าวถึงผลการปฏิบัติงาน (Performance) ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (Efficiency) คือ เมื่อมีผลการปฏิบัติก็ถือว่าเป็นประสิทธิภาพในการทำงานสูง ถ้าผลการปฏิบัติงาน ไม่ดีก็ถือว่าเป็นประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานต่ำ

งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานเกี่ยวกับการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงาน บุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการสงเคราะห์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนจนเจือกิจการของรัฐหรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่ซึ่งจะเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปและการเกื้อกูลหาประโยชน์ร่วมกันทั้งให้คำแนะนำสอนความคิดและวัตถุสิ่งของตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ถือว่าการให้ธรรมเป็นทานย่อมชนะการให้ทานทั้งปวงฉะนั้นการสอนหนังสือก็เป็นการแนะนำที่เกี่ยวกับความรู้ก็จัดเป็นสาธารณประโยชน์ทั้งนี้^{๕๕}

การสาธารณสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะคือ

๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล เช่น หน่วยอบรม อบต. ห้องสมุดเพื่อประชาชน มูลนิธิเพื่อคนยากจน

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาวัด เป็นต้น

๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง การขุดคลอง การพัฒนาก่อสร้างวัดพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น

^{๕๕} พระครูปลัดอาทิตย อดตเวที (ซองดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๘๖.

๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป เช่น การช่วยเหลือผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยากเพราะภัยทางธรรมชาติ เช่น ภัยแล้ง อุทกภัย อัคคีภัย เหล่านี้ถือว่าเป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่นทั้งนั้น รวมเป็นถึงการสงเคราะห์คนวัยชรา สถานเด็กกำพร้า^{๕๖}

การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงออกถึงบทบาทของภิกษุสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เพราะภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจุบันที่ได้รับบริจาคมามาก ภิกษุสงฆ์ ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคล ผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาสดังกล่าวแล้ว การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการจัดการให้การสงเคราะห์ ในด้านต่างๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัด หรือประชาชนทั่วไปวัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคมวัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้าน และบ้านอยู่ได้ ก็ต้องพึ่งวัดวัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใด เรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่ทางวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือการสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัด และเจ้าอาวาสจะต้องดาเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัด จะสามารถจัดได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติที่ว่าวัดเป็นของประชาชนเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีของชาวบ้านของวัดภิกษุสงฆ์ สามเณร ในวัดอันมีเจ้าอาวาสเป็นหัวหน้าปกครองดูแล รักษาวัด มีหน้าที่ให้ความสะดวกแก่ประชาชน ในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั้งที่บ้านและวัด หรือที่อื่นใดในหมู่บ้าน ตำบลที่ตั้งวัดนั้นและหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อื่นๆ แก่ประชาชน ในส่วนที่อยู่ในสมณวิสัยที่น่าจะจัดได้ “ที่ผ่านมานางานด้านนี้ ของคณะสงฆ์อนัมนิกาย ดำเนินการไปในลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่เป็นเอกภาพ เพราะไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน วัดหรือพระสงฆ์รูปใดมีศักยภาพก็ทำ และทำตามความสะดวกและความถนัดที่ตนเองทำได้ เพราะการขาดบุคลากรที่จะเป็นผู้และผู้บริหารงานด้านนี้อย่างเด่นชัด”^{๕๗}

สรุปว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคม ตามวัตถุประสงค์และรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์ สามเณรการสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษา แก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้ การสร้างห้องสมุดโรงเรียน การสาธารณสงเคราะห์ นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้าน ในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกทางหนึ่งด้วย แต่สิ่งเหล่านี้ ไม่อาจทำได้อย่างมั่งคั่ง เพราะทุนทรัพย์และปัจจัยสนับสนุนองค์กรและวัดในสังกัดคณะสงฆ์อนัมนิกาย มีจำกัด ไม่เพียงพอ การสงเคราะห์ไม่ได้จำกัดในหมู่ชาวพุทธที่เป็นอนัมนิกาย แต่ครอบคลุมทั่วไปทั้งหมด ไม่อาจทำได้เต็มที่ เพราะขาดปัจจัยสนับสนุน ด้าน งบประมาณ บุคลากร ศักยภาพขององค์กร และอุปสรรคเกี่ยวกับงานของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ที่มีต่อคณะสงฆ์อนัมนิกาย ประกอบด้วยพระสงฆ์ประเพณีเดิมไม่เหมาะสมกับสมณสาธูปซึ่งเป็นคณะส่วนใหญ่ที่ชาวพุทธในประเทศไทยนับถือ ส่งผลให้พระสงฆ์อนัมนิกายได้รับผลกระทบทุกๆ ด้านแม้แต่งานด้านด้านสาธารณ

^{๕๖} พระธวัชชัย จารุณโม (ศรีสุข), "ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษา วัดในอาเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขารัฐประศาสนศาสตร์), (อยุธยา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๙.

^{๕๗} องปตฺตรมปัญญาวชิตร (สมพุดม มินห์ลับ), (สัมภาษณ์ : ๑๙/๖/๒๕๕๕).

สงเคราะห์ที่ต้องพึ่งพามีศรัทธาของชาวพุทธเป็นหลัก งานสาธารณสงเคราะห์ถูกลดบทบาทจากปัจจัยแวดล้อมดังนี้

- ๑) องค์กรช่วยเหลือด้านการกุศลสากล ในประเทศและต่างประเทศ
- ๒) มูลนิธิของหน่วยงานภาคเอกชน
- ๓) รัฐมีการจัดสวัสดิการได้ทั่วถึงและครบวงจร
- ๔) องค์กรทางศาสนาไม่มีปัจจัยสนับสนุนอย่างเป็นระบบจากหน่วยงานภาครัฐ
- ๕) บุคลากรไม่เพียงพอ
- ๖) เกิดวิกฤตศรัทธาในหมู่ชาวพุทธเพราะพระสงฆ์ประพฤติตนไม่เหมาะสมกับสมณ

สารูป

๗) ขาดความโปร่งใสเรื่องการเงินบริจาคในวัด ไม่มีการชี้แจงเกี่ยวกับรายละเอียดของเงินบริจาคให้ประชาชนได้รับทราบ

๘) วัดไม่มีทุนในการช่วยเหลือประชาชนหรือชาวบ้าน สำนักพุทธหรือรัฐไม่มีงบประมาณให้ทางวัดเพื่อเป็นทุนเกี่ยวกับงานสาธารณสงเคราะห์ และขาดความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน^{๕๘}

เนิกาย

สรุปว่า ปัญหาเกี่ยวกับความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ คือการที่กลุ่มประชาชนและสรรพสัตว์ พระสงฆ์ในคณะสงฆ์อนัมนิกายไม่มีความรู้ในหลักธรรมทางพุทธศาสนาทั้งเถรวาทและมหายานที่ลึกซึ้ง การปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและศึกษาหลักธรรมให้สามารถแนะนำและเป็นที่ปรึกษาของชาวบ้านได้ ไม่เป็นไปตามแนวทางที่พระพุทธศาสนาวางไว้ เป็นประเด็นหลักด้านการเจริญเติบโตในภาพรวม และในภารกิจหลักด้านอื่นๆ ด้วยเช่นกัน

๓.๗ การวิเคราะห์ SWOT ภาพรวมสภาพปัจจุบันและปัญหาของคณะสงฆ์อนัมนิกาย

สังคมไทยมีความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จนไม่สามารถแยกออกจากวิถีชีวิตประจำวันได้ มีอิทธิพลต่อบุคคล สังคม และวัฒนธรรม ของไทยเป็นอย่างมาก พระพุทธศาสนาเป็น

^{๕๘} อังสรภานอนัมพจน์ (พิสิษฐ์ เกียนบัว), ๒๕๕๕ : สรุปจากหัวข้อการเทศออกอากาศ.

สถาบันหลัก ใน ๓ สถาบัน ของชาติ ควบคู่กับสถาบันชาติ และพระมหากษัตริย์ เป็นศาสนาประจำชาติ เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยด้านต่างๆ เช่นด้านภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม จิตรกรรม การศึกษา การสงเคราะห์ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรคการบริหารกิจการของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย ในภาพรวมที่แสดงมาทั้งหมด สรุปวิเคราะห์เป็น SWOT ในภาพรวมของคณะสงฆ์อนัมนิกาย เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทั้งภายใน ซึ่งเป็นจุดแข็ง – จุดอ่อน (Strengths – Weaknesses) และสภาพแวดล้อมภายนอกโอกาส – อุปสรรค (Opportunities – Threats) หรือ การวิเคราะห์ SWOT Analysis ในประเด็นหลัก ๖ ด้าน คือ ๑) งานด้านการปกครอง ๒) งานด้านศาสนศึกษา ๓) งานด้านศึกษาสงเคราะห์ ๔) งานด้านการเผยแผ่ ๕) งานด้านการสาธารณูปการ ๖) การบริหารงานด้านสาธารณสงเคราะห์ ดังนี้

การวิเคราะห์ SWOT Analysis ปัญหาและอุปสรรคในภาพรวม

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
๑. คณะสงฆ์อนัมนิกาย มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีหลักธรรมสอดคล้องกับคณะสงฆ์เถรวาท	๑. มีหลักคำสอนที่เน้นความเป็นตัวตนของพระพุทเจ้าเกี่ยวกับพุทธภูมิและการเข้าถึงพุทธภูมิเป็นสามัญมาก
๒. มีศาสนิกที่เป็นพุทธมามกะมากกว่าพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท	๒. การปฏิบัติตนไม่เป็นเอกภาพไม่เป็นทิศทางเดียวกัน มีลัทธิสาขาแตกต่างกันมาก
๓. หลักคำสอนในพุทธศาสนานิกายมหายาน มีคนรู้จักมากกว่า และเผยแผ่ไปสู่นานาประเทศและเป็นสากล	๓. พุทธศาสนามหายานในประเทศไทย มีคนนับถือในวงแคบ ศาสนิกมีน้อย และพระสงฆ์มหายานก็มีปริมาณน้อย
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
๑. พุทธศาสนานิกายมหายาน มีศาสนิกชนมากทั่วโลกกว่าพันล้านคน	๑. บุคลากรในประเทศไทยมีน้อย ขาดการพัฒนาอย่างเป็นระบบ
๒. ระบบการเผยแผ่ในต่างประเทศทำได้คล่องตัวมาก	๒. ผู้เข้ามาบวชเพื่อสืบทอดเป็นศาสนทายาทลดลงอย่างต่อเนื่อง
๓. การเปิดรับศาสนิกในนานาประเทศมีความคล่องตัวมาก	๓. ขาดการวางแผนและการกำหนดยุทธศาสตร์เชิงรุกในทุกๆ ด้าน

จากการวิเคราะห์สวท ในภาพรวม ดังตาราง อธิบายถึงแนวคิดและยุทธศาสตร์การบริหารงานคณะสงฆ์ อนัมนิกาย ๖ ด้าน เกี่ยวกับสภาพการณ์ปัจจุบันด้านการวางแผนกลยุทธ์หรือ Strategic Planning อันเป็นสิ่งที่ได้มีการนำมาใช้อย่างแพร่หลายในสังคม ทั้งในกิจการด้านการทหารเกี่ยวกับการศึกสงคราม การเมืองระหว่างประเทศ และโดยเฉพาะในการบริหารงานภาคธุรกิจเอกชนนั้น ถือได้ว่าประสบความสำเร็จสูงมาก สำหรับงานราชการมีความจำเป็นต้องมีการวางแผน การจัดทำแผนกลยุทธ์เช่นเดียวกับวงการธุรกิจเอกชน เพราะส่วนราชการจะต้องปฏิบัติตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พุทธศักราช 2546 ตามมาตรา 9 มาตรา 13 และมาตรา 66 โดยคำนึงถึงความอยู่รอด (Survive) และความก้าวหน้า (Growth) ของส่วนราชการในอนาคตอีกด้วย

การวางแผนกลยุทธ์เป็นการวางแผนที่มีการกำหนดวิสัยทัศน์ มีการกำหนดเป้าหมายระยะยาวที่แน่ชัด มีการวิเคราะห์อนาคตและแนวคิดเชิงการแข่งขัน ต้องการระบบการทำงานที่มี

ความสามารถในการปรับตัวสูงสำหรับการทำงานในสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเพื่อให้ทันและสามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ และในการวางแผนกลยุทธ์นั้นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นสำหรับองค์กรคือ “การกำหนดกลยุทธ์” สำหรับใช้ในการทำงานเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของงาน โดยกลยุทธ์ของแต่ละองค์กรจะถูกกำหนดตามธรรมชาติและลักษณะขององค์กรนั้นๆ ทั้งนี้ องค์กรจะสามารถกำหนดกลยุทธ์ได้นั้นต้องรู้สถานภาพหรือภาวะขององค์กรของตนเสียก่อน และนอกจากนั้นยังต้องมีกระบวนการกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมสำหรับตนเองด้วย ซึ่งวิธีการและเทคนิคในการวิเคราะห์สถานะขององค์กรและกระบวนการกำหนดกลยุทธ์มีหลายวิธีด้วยกัน และหนึ่งในวิธีการเหล่านี้ คือ การวิเคราะห์ SWOT หรือ SWOT Analysis ซึ่งเป็นวิธีการที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายในฐานะเครื่องมือในการประเมินหรือวิเคราะห์องค์กรเพื่อการวางแผนและการกำหนดกลยุทธ์ขององค์กร

จากแนวคิดการวิเคราะห์ SWOT หรือ SWOT Analysis สามารถแยกภาระงาน ๖ ด้าน ของคณะสงฆ์อนัมนิกาย โดยสรุปวิเคราะห์แต่ละประเด็นได้ ดังนี้

๑) งานด้านการปกครอง

สรุปการวิเคราะห์ SWOT Analysis

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
๑. องค์กรมีบุคลากรน้อย ง่ายต่อการดูแล	๑. ขาดบุคลากร
๒. องค์กรมีการวางแผนปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา	๒. ขาดงบประมาณ
๓. องค์กรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง	๓. การเพิ่มศาสนทายาทมีไม่มาก
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
๑. การเพิ่มปริมาณพระสงฆ์และสามเณร	๑. ผู้บวชเป็นพระสงฆ์และสามเณรมีน้อย
๒. วางกลยุทธ์พัฒนาบุคลากรในองค์กร	๒. ไม่มีกลยุทธ์พัฒนาบุคลากรในองค์กรชัดเจน
๓. การวางแผนงานบริหารระยะสั้นและยาว	๓. ไม่มีการวางแผนงานบริหารระยะสั้นและยาว

๒) งานด้านศาสนศึกษา

สรุปการวิเคราะห์ SWOT Analysis

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
๑. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๔๕ ตามมาตรา ๑๗ และ ๑๘	๑. ไม่มีผู้บวชเพื่อเรียนหนังสือ และสืบทอดเป็นศาสนทายาทอย่างต่อเนื่อง
๒. การส่งเสริมการศึกษาด้านศาสนศึกษาแก่บุคลากรในองค์กร กระทำได้ตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๔๕ ตามมาตรา ๑๗ และ ๑๘	๒. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๔๕ ตามมาตรา ๑๗ และ ๑๘ ส่งผลให้เยาวชนมีทางเลือก ไม่นิยมบวชเรียน
๓. องค์กรมีความพร้อมด้านอาคารสถานที่	๓. จากข้อ ๑ และ ๒ องค์กรไม่มีบุคลากรในการสืบทอด ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
๑. อาศัยการลดลงของศาสนทายาทในประเทศ เปิดโอกาสให้เยาวชนชายขอบ หรือ	๑. เยาวชนที่เป็นเด็กชายขอบและชายแดน บางคนไม่มีสัญชาติ เจ้าอาวาสและเจ้าสำนักรับมาไว้

เด็กที่อยู่ตามชนบทและชายแดน เข้ามาบวชเรียน และเป็นศาสนทายาท	เพื่อส่งเสริมให้เรียน ผิดกฎหมาย บ้านเมืองบางครั้ง เจ้าอาวาสและเจ้าสำนักถูกเจ้าหน้าที่บ้านเมืองดำเนินคดี
---	---

๓) งานด้านศึกษาสงเคราะห์

สรุปการวิเคราะห์ SWOT Analysis

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
๑. พุทธศาสนิกชนที่เป็นชาวพุทธทั้งมหายานและเถรวาท ในประเทศไทยไม่ได้แยกการทำบุญกับพระสงฆ์และวัด อยู่ในความศรัทธาและความเชื่อ	๑. องค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกาย มีบุคลากรน้อย ไม่เพียงพอต่อการประสานงานและระบบงาน การบริหารงานจึงไม่เป็นไปตามเป้าและบางครั้งต้องล้มเลิกโดยปริยาย
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
๑. การเพิ่มศาสนทายาท	๑. ขาดการวางแผนระยะสั้นและยาว
๒. การวางแผนและการจัดหางบประมาณ	๒. ขาดงบประมาณสนับสนุน
๓. การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร	๓. ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพประสิทธิภาพ

๔) งานด้านการเผยแผ่

สรุปการวิเคราะห์ SWOT Analysis

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
๑. ความเข้มแข็งของสังคมและชุมชน	๑. ขาดงบประมาณ
๒. พุทธศาสนิกชนมีศรัทธา และทำบุญต่อเนื่อง	๒. ขาดบุคลากร
๓. พุทธศาสนิกชนยังมีความเชื่อมั่นในองค์กร	๓. ขาดศาสนทายาทในระยะสั้นและระยะยาว
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
๑. การให้สังคมและชุมชนมีส่วนร่วม	๑. สังคมและชุมชนบางส่วนไม่รู้จักว่าคณะสงฆ์อนัมนิกายคือองค์กรคณะสงฆ์มหายาน
๒. สื่อสารให้สังคมรับรู้เกี่ยวกับความสำคัญในการกิจด้านการเผยแผ่ขององค์กร	๒. การสื่อให้สังคมได้รู้จักภารกิจหลักขององค์กรอยู่ในวงจำกัด
๓. ส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานในองค์กรได้พัฒนาบุคลากรอย่างเป็นระบบ	๓. ขาดงบประมาณสนับสนุน

๕) งานด้านการสาธารณูปการ

สรุปการวิเคราะห์ SWOT Analysis

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
๑. อาคารและสถาปัตยกรรมเป็นรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรม	๑. มีอาคารและสถานที่หลายแห่งที่ไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงทรุดโทรมและ เสื่อมสภาพ
๒. งานด้านการก่อสร้างมีเอกลักษณ์เฉพาะสร้างความโดดเด่นและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๒. การก่อสร้างอาคารขาดงบประมาณสนับสนุน ผู้สร้างต้องชวนหาเงินมาสร้างเอง งานล่าช้า เป็นเหตุให้เสียโอกาสที่พัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน
๓. วัดหลายแห่งของอนัมนิกาย เป็นต้นแบบทางการพัฒนาและสืบสานประเพณีพิธีกรรมระดับชาติและท้องถิ่น	๓. การสร้างอาคารเพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ทำได้ยาก เพราะขาดงบ ขาดบุคลากร	
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
๑. การสร้างสรรค์รูปแบบอาคารให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมองค์กร และสภาพสังคม	๑. ขาดงบประมาณสนับสนุน ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางไม่มี
๒. หาแนวร่วมและผู้สนับสนุนจากต่างประเทศ และองค์กรการกุศลระหว่างประเทศ	๒. การระดมทุนทำได้เฉพาะคนในหมู่ที่เป็นชาวพุทธนับถือพุทธศาสนาแบบมหายาน
๓. พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง อย่างต่อเนื่อง	๓. บุคลากรที่มีความสามารถในการระดมทุนมีน้อย และมีความสามารถไม่มากพอ

๖) การบริหารงานด้านสาธารณสงเคราะห์

สรุปการวิเคราะห์ SWOT Analysis

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
๑. วัดมีกองทุน ชาวพุทธให้การสนับสนุน	๑. รูปแบบการดำเนินการไม่ชัดเจน
๒. มีเป้าหมาย และมีกลุ่มบุคลากร	๒. บุคลากรดำเนินการไม่มี และขาดแคลน
๓. มีหน่วยงาน และกองทุนอย่างเป็นระบบ	๓. ผู้ที่จะสนองงานด้านนี้ ไม่เพียงพอ
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
๑. การรณรงค์ตั้งกองทุนและการส่งเสริมให้ชาวพุทธมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง	๑. ผู้ให้การสนับสนุนไม่มากพอ บางครั้งต้องใช้ความพยายามอย่างมาก ๒. บุคลากรที่จะช่วยงานมีน้อย พระสงฆ์ที่มีความสามารถไม่มีมากพอ
๒. สร้างบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ มีการกำหนดแผนการที่ชัดเจน	๓. ไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน และขาดการวางแผนกลยุทธ์เชิงรุก
๓. วางเป้าหมาย สร้างกลยุทธ์กำหนดแผนการบริหารอย่างเป็นระบบ	

สรุปว่า สภาพปัจจุบันและปัญหา ของคณะสงฆ์อนัมนิกาย ๖ ด้าน มีสาเหตุหลักมาจากการลดลงของศาสนทายาท องค์กรขาดบุคลากรที่จะทำหน้าที่ขับเคลื่อนงาน แต่ละด้าน ขาดงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน เพราะมีกลุ่มพุทธศาสนิกที่นับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานน้อย สำหรับในประเทศไทย และผู้บริหารมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการจำกัดในหลายๆ ประเด็น